

Piia Jokinen

**”Meillä oli itellä omakohtasesti se halu, et tää elämä
muuttus paremmaksi”**

Vanhempien sitoutuminen perhetyöhön lapsen sijoituksen
aikana

Opinnäytetyö

Syksy 2013

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaali- ja terveystieteiden koulutusohjelma

Seinäjoen ammattikorkeakoulu
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Piia Jokinen

Työn nimi: ”Meillä oli itellä omakohtaisesti se halu, et tää elämä muuttus paremmaksi” Vanhempien sitoutuminen perhetyöhön lapsen sijoituksen aikana

Ohjaaja: Päivi Rinne

Vuosi: 2013

Sivumäärä: 58

Liitteiden lukumäärä: 2

Lastensuojelun painopiste on siirtymässä yhä enemmän ennaltaehkäisyyn, varhaiseen puuttumiseen ja avohuoltoon. Lasten, nuorten ja perheiden kasvava pahoinvointi on pakottanut lastensuojelun keksimään uusia keinoja vastata perheiden monimuotoisiin ongelmiin. Lastensuojelulaki määrittää perhetyön yhdeksi avohuollon tukitoimeksi, jota on viime vuosina pyritty lisäämään kuntien palvelujärjestelmään. Perhetyö sijoituksen yhteydessä on avainasemassa lapsen kotiutumisen kannalta, sekä koko perheen muutostyön varmistamiseksi. Erityisesti lyhyissä avohuollon sijoituksissa perhetyön merkitys korostuu. Sijoitus ei ole koskaan pelkän sijoitetun lapsen asia, vaan koko perhettä koskettava kriisi.

Tämä opinnäytetyö tutkii vanhempien perhetyöhön sitoutumiseen vaikuttavia tekijöitä lapsen sijoituksen aikana. Opinnäytetyöhön on haastateltu neljää vanhempaa, joiden lapset ovat olleet tai ovat tällä hetkellä sijoitettuna lastensuojeluyksikköön avohuollon tukitoimenä. Kyseinen lastensuojeluyksikkö on aloittanut perhetyön uutena työmuotonaan vuoden 2013 alusta alkaen. Opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa lastensuojeluyksikön perhetyöntekijöille lisää tietoa vanhempien sitoutumiseen vaikuttavista tekijöistä, jotta perhetyö saataisiin alkamaan mahdollisimman intensiivisesti ja tehokkaasti. Tutkimuskysymyksenäni ovat seuraavanlaiset: mitkä tekijät vaikuttavat asiakkaan perhetyöhön sitoutumiseen, miten perhetyöntekijät voivat edistää asiakkaan sitoutumista perhetyöhön ja miten asiakas itse voi lisätä omaa sitoutumistaan perhetyöhön.

Tärkeimpinä tutkimustuloksina voidaan todeta asiakkaan oma päätös sitoutua perhetyöhön, halu muutokseen, perheen kohtaama kriisi ja lapsen suhtautuminen sijoitukseen. Tavoitteilla ja asiakkaan aikaisemmillä kokemuksilla lastensuojelusta on suuri merkitys asiakkaan sitoutumiseen. Tutkimustuloksista kävi ilmi myös, että perhetyöntekijöiden suhtautumisella ja lapsen edulla oli suuri merkitys vanhempien perhetyöhön sitoutumiselle.

Avainsanat: Lastensuojelu, perhetyö, sitoutuminen, sijaishuollon perhetyö, avohuollon tukitoimen sijoitus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree programme of Social Work

Specialisation: Bachelor of Social Work

Author/s: Piia Jokinen

Title of thesis: "We personally have this desire that life would improve" Parents' commitment to family work during the child's temporary placement

Supervisor(s): Päivi Rinne

Year: 2013

Number of pages: 58

Number of appendices: 2

The main focus of child protection is turning more into prevention, early interference and open welfare. The increasing malaise of children and families has forced child protection to invent new ways to respond to families' multifaceted problems. Child protection law defines family work as one form of open welfare services. Municipalities have tried to add family work into their service systems. Family work during a child's temporary placement is a key to child's home return and the change of the whole family. Especially in these kinds of short-term placements, the significance of family work is relevant. Child placement is always a crisis to the whole family.

This thesis surveys factors which influence parents' commitment to family work during a child's temporary placement. Four parents, whose children are or have been placed outside their homes as an open welfare placement, were interviewed for this thesis. The foster care unit in this case has started family work at the beginning of 2013. The main purpose of this thesis is to provide more information about the factors which influence parents' commitment to family work, for the family workers of the foster care unit, so that the start of family work would be more effective and intensive. My research questions are: which factors influence the clients' commitment to family work, how can family workers promote clients' commitment to family work and how can clients themselves promote their own commitment to family work.

The most important results are clients' own decision to commit to family work, the clients' will to change, the crisis families face and child's attitude about temporary placement. Goals and clients' earlier experiences about child protection also influence clients' commitment. The results also show that family workers' attitude and child's welfare had a great influence on parents' commitment to family work.

Keywords: Child protection, family work, commitment, foster care's family work, open welfare placement

SISÄLTÖ

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ	2
THESIS ABSTRACT	3
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO	8
2.2 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu osana lasten ja nuorten hyvinvointia	10
2.3 Avohuollon lastensuojelu	11
2.4 Sijoitus avohuollon tukitoimena	12
2.5 Muut sijoitusperiaatteet	13
3 LASTENSUOJELUN PERHETYÖ	15
3.1 Perhe ja perhekeskeisyys	15
3.2 Perhetyön määrittely ja tarkoitus	16
3.3 Lastensuojelun perhetyön määrittelyä	18
3.4 Vuorovaikutuksen merkitys lastensuojelun perhetyössä	19
3.5 Sijaishuollon perhetyö	21
4 ASIAKKAAN SITOUTUMINEN	23
4.1 Sitoutumisen käsitteen määrittelyä	23
4.2 Motivaation merkitys sitoutumiseen	24
4.3 Sitoutuminen lastensuojelussa	26
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	29
5.2 Tutkimusmenetelmä	29
5.3 Tutkimuksen kulku ja aineiston hankinta	30
5.4 Aineiston analyysi	32
5.5 Tutkimuksen laatu, luotettavuus ja eettisyys	33
6 TUTKIMUSTULOKSET	36
6.1 Haastateltavien taustatiedot	36
6.2 Mitkä tekijät vaikuttavat asiakkaan perhetyöhön sitoutumiseen?	36

6.3 Miten perhetyöntekijät voivat edistää asiakkaan sitoutumista perhetyöhön?	40
6.4 Miten asiakas itse voi lisätä omaa sitoutumistaan perhetyöhön?	43
6.5 Muita tutkimuksessa nousseita teemoja	44
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	47
8 POHDINTA.....	51
LÄHTEET	54
LIITTEET	58
LIITE 1. SAATEKIRJE VANHEMMILLE.....	
LIITE 2. TEEMAHAASTattelun runko.....	

1 JOHDANTO

Lastensuojelutyön sisältö on vaihdellut vuosien aikana laitos- ja avohuoltopainotteisesti. Totuus on, että molempia tarvitaan ja tullaan aina tarvitsemaan. Sijais- huoltoa on kehitelty viimeisten kymmenen vuoden aikana paljon ja esimerkiksi sijoitusvaihtoehtoja on paljon erilaisia ja yksiköt ovat profiloituneet erilaisiin asioihin. Tällä hetkellä kehityksen kohteena on avohuolto. Avohuollon kehittämiseen vaikuttavat erityisesti taloudelliset tekijät, sosiaalityön tuloksellisuuden kohentuminen sekä lapsen edun mukainen toiminta. Avohuollon kehityksen seurauksena on kun- tiin palkattu perhetyöntekijöitä, jotka toteuttavat sosiaalityötä tukemalla perheitä kotiinpäin. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 4.)

Tällä hetkellä hyvin ajankohtaisena aiheena ovat lastensuojelun kustannukset ja niiden hallinta. Paljon painotetaan ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen, joiden avulla toivotaan välttävän suuremmilta ongelmilta – ja myös kustannuksilta. Ei ole kenenkään kannalta mieluisaa sijoittaa paljon lapsia ja nuoria erilaisiin lai- tosyksiköihin, ei nuorten, ei lasten, ei perheiden, eikä etenkään yhteiskunnan kan- nalta.

Opinnäytetyöni lähti liikkeelle ajatuksesta tehdä opinnäytetyö lastensuojelun sekto- rille. Kiinnostus lastensuojelutyötä kohtaan on ohjannut koko opintojani, joten opinnäytetyönkin tekeminen samalle sektorille oli luonnollinen valinta. Toiveeni oli saada tehdä opinnäytetyöni tarpeeseen. Sain yhteistyökumppanikseni lastensuo- jeluyksikön, jossa perhetyö vasta aloittelee toimintaansa. Opinnäytetyössäni käsit- telen lastensuojelulaitoksessa tapahtuvaa perhetyötä ja vanhempien sitoutumista siihen. Tutkimus on toteutettu yksikköön, joka keskittyy erityisesti lyhytaikaisiin, noin kolmen - kuuden kuukauden mittaisiin avohuollon tukitoimina sijoitettujen lasten ja nuorten hoitoon. Erityisesti tällaisissa lyhytaikaisissa sijoituksissa on per- hetyön merkitys suuri. Laitoksissa tehtävä yhteistyö perheiden kanssa vaihtelee paljon, vaikka usein siihen pyritään. Monissa laitoksissa onkin nykyään palkattu erillisiä perhetyöntekijöitä hoitamaan koko perheen asioita. Lastensuojelulakikin

(L13.4.2007/417) korostaa sijaishuollon väliaikaisuutta; aina täytyy pyrkiä saattamaan lapsi takaisin kotiin ja perheen jälleenyhdistymiseen.

Lastensuojelun sijaishuollon työssä liikutaan maailmassa, jossa inhimillinen haavoittuvuus ja erilaiset eettiset kysymykset ovat olennaisesti mukana. Puututtaessa vanhemman tekemisiin erilaisilla rajoituksilla tai säädöksillä, on kyse kontrolloinnista. Samalla se on kuitenkin lastensuojelutehtävän toteuttamista, sekä kannanottoa siihen, mikä on lapselle riittävää huolenpitoa. (Laakso 2012, 42.) Lastensuojelussa ja perhetyössä liikutaan tuen ja kontrollin rajojen molemmin puolin.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa lisää tietoa vanhempien ajatuksista perhetyöhön sitoutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimukseni avulla pyrin tuottamaan perhetyöntekijöille lisää tietoa perhetyöhön sitoutumiseen vaikuttavista tekijöistä, jotta perhetyö saataisiin alkamaan mahdollisimman tehokkaasti ja intensiivisesti. Sitoutumisen-käsite osoittautui melko haastavaksi, niin teorian etsimisen, kuin haastattelujenkin kannalta.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: mitkä tekijät vaikuttavat asiakkaan perhetyöhön sitoutumiseen, miten perhetyöntekijät voivat edistää asiakkaan sitoutumista perhetyöhön sekä miten asiakas itse voi lisätä omaa sitoutumistaan perhetyöhön. Näiden tutkimuskysymysten avulla pyrin tuomaan vanhempien näkemyksiä sitoutumiseen vaikuttavista tekijöistä esille.

2 LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO

Suomi on vuonna 1991 ratifioinut YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen, johon perustuu lapsen etu ja oikeus erityiseen suojeluun. Suomen lastensuojelulaki uudistui vuonna 2007, jonka mukaan lastensuojelu Suomessa toteutuu. Lainsäädäntö antaa puitteet sille, mitä tarkoitetaan lapsen edulla ja erityisellä suojelulla. (Puonti ym. 2004, 3.) Lastensuojelulain tarkoituksena on ”turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (L13.4.2007/417)”.

Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla, joiden tulee turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Viranomaisten velvollisuus on tukea perheitä ja vanhempia heidän kasvatustehtävässään. Heidän on myös pyrittävä tarjoamaan perheille tarpeellista apua riittävän varhain sekä tarvittaessa ohjattava perhe lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun on tuettava huoltajia sekä järjestettävä perheelle tarvittavia palveluja ja tukitoimia. (L13.4.2007/417.) Bardyn (2009, 32) mukaan lapsen oikeuksien turvaaminen on siis perheen ja yhteiskunnan tehtävä vastavuoroisina suhteina perheen ollessa ensisijainen kasvu-ympäristö lapselle. Perheellä on oikeus saada tarvittavaa apua ja suojelua selviytyäkseen yhteiskunnan sille asettamista velvollisuuksista.

Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään perheiden ongelmia ja tarvittaessa puuttava riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Arvioitaessa tarvetta lastensuojeluun on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lastensuojelulaki edellyttää, että lapsella on oikeus

tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin, sekä läheisiin ja jatkuviin ihmissuhteisiin; mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon; taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen; turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen; mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissa; sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen (L13.4.2007/417).

Ensisijaisesti lastensuojelussa on käytettävä avohuollon tukitoimia, mutta mikäli sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, on se järjestettävä viivytyksettä. Tavoite sijaishuollossa on perheen jälleenyhdistäminen, mikä on huomioitava sitä toteuttaessa. (L13.4.2007/417.) Perhetyön merkitystä ja siihen sitoutumisen tärkeyttä ei voida siis liikaa korostaa, kun myös laki alleviivaa sijaishuollon väliaikaisuutta.

Erilaisilla yhteiskunnallisilla toimilla pyritään edistämään lasten hyvinvointia ja ehkäisemään erilaisia ongelmia. Lapsella on oikeus turvalliseen elinympäristöön, riittäviin mahdollisuuksiin leikkiin ja muuhun virikkeelliseen toimintaan. Lapsen arjen ympäristöillä, kuten päivähoito- ja varhaiskasvatuspalveluilla, koululla ja harrastustoiminnalla on suuri vaikutus lapsen hyvinvointiin. Monet yhteiskunnalliset päätökset, joiden ei suoraan edes ajattelisi vaikuttavan lasten hyvinvointiin, on siihen suuri merkitys. Esimerkiksi alkoholipolitiikan toteuttaminen, liikenneratkaisut tai vanhempien työssäkäyntiin liittyvät ratkaisut saattavat vaikuttaa lasten hyvinvointiin, joko tukemalla tai kaventamalla niitä. (Mitä on lastensuojelu?, [viitattu 27.8.2013].)

Lastensuojelu ei ole yksin viranomaisten toimintaa, vaan se käsitetään laajasti lasten suojeluna. Muut viranomaiset ja kansalaiset ovat myös kosketuksissa lastensuojelun kanssa. Lastensuojelun kolme perustehtävää ovat lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä sekä varsinainen lastensuojelu. (Mitä on lastensuojelu?, [viitattu 27.8.2013].) Tulensalo & Ylä-Herranen (2008, 23) kertovat, että Rousun mukaan ”lapsi- ja perhekeskeisen lastensuojelun ydintehtävä ja keskeisin työn vaikuttamispäämäärä on tavallisen lapsuuden ja arjen tuottaminen lapsille, joilta se puuttuu.”

2.2 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu osana lasten ja nuorten hyvinvointia

Lastensuojelun käsikirjan (Ehkäisevä lastensuojelu, [viitattu 27.8.2013]) mukaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi järjestetään myös ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Ennaltaehkäisevä lastensuojelu edistää lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä sekä tukee vanhemmuutta. Sitä toteutetaan kunnan peruspalveluissa, kuten neuvoloissa, terveydenhuollossa, päivähoidossa, kouluissa ja nuorisotyössä. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun tuki ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta, jolloin sen vapaaehtoisuus korostuu. Vapaaehtoisuuden myötä on sitoutuminenkin usein helpompaa. Mikäli perhe on valmis ottamaan apua vastaan ja sitoutumaan muutostyöskentelyyn, voidaan parhaassa tapauksessa estää tulevaisuuden lastensuojelun asiakkuus. Jos perheellä on lastensuojelun asiakkuus, järjestetään heille tukea osana avo-, sijais- tai jälkihuoltoa. (Räty 2012, 4.) Ennaltaehkäisevää lastensuojelusta säädetään näin myös lastensuojelulaissa (L13.4.2007/417).

Lain myötä ehkäisevän työn asema on vahvistunut ja systematisoitunut. Lain avulla halutaan tietoisesti ohjeistaa panostamaan ennaltaehkäisyyn lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ylläpidossa, turvaamisessa ja kehittämisessä. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta voidaan vähentää huomattavasti varhaisen tuen avulla ja tarjoamalla sitä jo peruspalveluissa. Lasten ja nuorten parissa työskentelevillä on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, jos lapsesta nousee huoli tai työntekijä havaitsee seikkoja, joiden perusteella lastensuojelun tarve on syytä selvittää. (Ehkäisevä lastensuojelu, [viitattu 27.8.2013].)

Painopiste lastensuojelussa on siirtymässä yhä enemmän ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen. Bardyn ja Öhmanin (2007, 9) mukaan ennaltaehkäisyn merkityksessä on laaja yhteisymmärrys. Ennaltaehkäisyn ajattelutapa käy myös hyvin yhteen arkiajattelun kanssa, onhan helpompaa ehkäistä ongelmia varhain, kuin myöhemmin korjata suurempia vahinkoja. Vanhemmuuteen kohdistuva varhainen puuttuminen voi vähentää vanhemmuuden stressiä ja edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Somersalo (2013, 14) painottaa ajan antamista vanhemmalle, vanhemman rinnalla kulkemista ja seurantaa, jolloin mahdollistetaan myöhempi aktiivinen työskentely. Vaikka vanhemmat hakisivatkin lähtökohtaisesti lapselleen apua, saattavat työskentelevän tahon ehdotukset joskus aiheuttaa vanhemmissa

ahdistusta. Vanhemman halutessa keskeyttää työskentely, on työntekijän vastuulla arvioida tuen tarve perheessä ja mahdollinen lastensuojelun tuki.

2.3 Avohuollon lastensuojelu

Avohuollon tukitoimet on määritelty ensisijaisiksi lastensuojelullisiksi tukitoimiksi lastensuojelun käsikirjan (Avohuolto, [viitattu 27.8.2013]) mukaan. Niiden on kuitenkin oltava riittäviä lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi. Järjestysvastuussa avohuollossa on yleensä lapsen kotikunta. Tukitoimien tarkoituksena on aina edistää ja tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Avohuollon tukitoimet ovat kuitenkin aina yli 12 vuotta täyttäneen lapsen ja hänen huoltajien suostumukseen perustuvia. Lastensuojelulaki edellyttää, että kunnan on järjestettävä avohuoltoa sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisena, kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Keskeisimpinä tehtävinä lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on lapsen kasvuolojen kehittäminen sekä vanhemmuuden ja vanhempien kasvatuskyvyn tukeminen. Sosiaalityön rooli avohuollon palveluissa on ohjaava ja neuvova, ja edellyttää myös palvelunsaajan omaehtoista osallistumista ja aktiivisuutta. Tukitoimiin sitoutuminen on edellytys, jotta tarvittaviin tuloksiin päästään. Avohuollon palvelut voidaan kohdistaa joko yksin lapseen, koko perheeseen tai vain vanhempiin. (Räty 2012, 271.)

Rädyn (2012, 273–276) mukaan lastensuojelun avohuollon piiriin kuuluu myös perheen taloudellinen selviytyminen. Kunnalla on ehdoton järjestämisvastuu perheen riittävään toimeentuloon ja asumisoloihin. Lastensuojelutyön suunnitelmallisuus korostuu asiakassuunnitelmaa tehdessä ja kirjatessa siihen tavoitteita ja tukitoimia, joiden avulla tavoitteita pyritään saavuttamaan. Asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet on otettava huomioon, kun tehdään päätöksiä lastensuojelun sisällöstä.

Avohuollon tukea voi olla perheelle järjestetty sosiaalinen tuki, jota voidaan järjestää esimerkiksi neuvonta- ja ohjauspalveluna. Lapselle voidaan myöntää taloudellista tukea esimerkiksi harrastustoimintaan. Lapselle voidaan järjestää tukihenkilö tai -perhe, jonka kanssa on mahdollista viettää vapaa-aikaa. Avohuollon tukitoimena voidaan lapselle järjestää kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluita.

Perhetyö, sijoitus, vertaisryhmätoiminta tai loman järjestäminen koko perheelle ovat myös avohuollon tukitoimia. (Räty 2012, 277–280.) Avohuollon tukitoimien ja palveluiden kirjo on laaja ja niitä pyritään järjestämään lapselle ja perheelle siinä määrin, kuin niitä tarvitaan.

Asiakkuudet lastensuojelun avohuollossa ovat kasvaneet voimakkaasti: asiakkaiden kokonaismäärä on peräti kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Syitä asiakasmäärien kasvuun on etsitty muun muassa lisääntyneestä lastensuojelutarpeesta ja lasten kasvaneesta pahoinvoinnista, elinkeino- ja ikärakenteen muutoksista sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeuksista. Lastensuojelun avohuollon tilastoista löytyy myös kuntakohtaisia vaihteluita, joita kunnat selittävät työntekijöiden vaihtuvuudella, kuntien organisaatio- ja palvelurakenteen muutoksilla, tilastointiperusteilla, yhteistyömenetelmien kehittymisellä sekä lisääntyneellä varhaisella puuttumisella. (Heino 2009, 53–54.) Heino (2009, 60) pohtii myös, onko vain toive-ajattelua, että tilastonkasvua selitetään ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen lisääntymisellä vai kertooko se viivytystä huostaanotto-prosessin aloituksessa. Pyritäänkö avohuollon tukitoimien keinoin siis liian pitkään tukemaan riittämätöntä vanhemmuutta?

2.4 Sijoitus avohuollon tukitoimena

Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lastensuojelulain mukaista sijaishuoltoa voidaan järjestää väliaikaismääräyksellä joko kiireellisenä sijoituksena, huostaanottona, avohuollon tukitoimena tai jälkihuoltona. Sijaishuolto tulee järjestää lapsen tarpeiden mukaisella tavalla perhe- tai laitoshoidon. Sijaishuollon tarkoitus on turvata lapsen suotuisa hoito ja kehitys. (Sijaishuolto, [Viitattu 25.9.2013])

Lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena. Avohuollon tukitoimena lapsi voidaan sijoittaa enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan, mikäli se on tarpeen lapsen tuen arvioimiseksi, kuntouttamiseksi tai huoltajan väliaikaisen sairauden tai muun vuoksi. Ensisijaisesti avohuollon sijoitus tulee tehdä lapselle yhdessä hänen vanhempiansa tai huoltajansa kanssa. Avohuollon sijoitukseen, kuten muihinkin avohuollon tukitoimiin vaaditaan sekä huoltajan,

että yli 12-vuotiaan lapsen suostumus. Avohuollon sijoituksessa ei voida käyttää rajoitustoimenpiteitä esimerkiksi rajoittamalla lapsen ja hänen huoltajansa välistä yhteydenpitoa. Mikäli huostaanoton edellytykset täyttyvät, ei lasta silloin voida sijoittaa avohuollon tukitoimena. (Sijoitus avohuollon tukitoimena, [Viitattu 25.9.2013])

Räty (2012, 288–290) kertoo, että avohuollon sijoitus tulee lakkauttaa välittömästi, mikäli huoltaja peruuttaa suostumuksensa siihen. Lasta ei voida sijoittaa avohuollon tukitoimena toistuvasti, mikäli lyhytaikainen sijoitus ei ole välttämätöntä lapsen kannalta. Sijoituksen arvioitu kesto ja tavoitteet tulee määritellä samalla kun sijoituksesta päätetään. Sijoitusta tulee arvioida kolmen kuukauden välein ja samalla on selvitettävä mahdollinen huostaanotontarve. Räty (2012, 290) painottaa myös lastensuojelun keskeistä periaatetta vanhempien tukemisessa lapsen kasvatuksessa. Tällä tarkoitetaan vanhempien kasvatuskyvyn ja -mahdollisuuksien vahvistamista ensisijaisesti avohuollon tukitoimin, ennen kuin ryhdytään sijaishuoltoon tai huostaanottoon. Avohuollon sijoituksen aikana lapsen huoltajalla säilyy oikeus päättää lapsen yhteydenpidosta ja tapaamisista.

2.5 Muut sijoitusperiaatteet

Kiireellinen sijoitus. Kiireellisessä sijoituksessa on kyse akuuttitilanteesta. Kiireelliseen sijoitukseen ryhdytään, mikäli tilanteesta ei heti voida lapsen etu huomioiden selvittää enempää. Edellytyksiä lapsen kiireelliselle sijoitukselle ovat esimerkiksi kodin olosuhteet tai puutteet lapsen huolenpidossa, jotka vaarantavat lapsen terveyden ja kehityksen. Kiireellinen sijoitus järjestetään välittömästi, jonka jälkeen tilannetta selvitetään rauhassa. Kiireellinen sijoitus voi kestää enintään 30 päivää ja sitä voidaan erillisellä päätöksellä jatkaa toiset 30 päivää. (Räty 2012, 297–298.) Kiireellisen sijoituksen aikana selvitetään täyttyvätkö huostaanoton edellytykset (Kiireellinen sijoitus, [Viitattu 25.9.2013]).

Huostaanotto. Lapsella on oikeus riittävään suojeluun sekä oman etunsa mukaiseen hoitoon ja huolenpitoon kaikissa olosuhteissa. Huostaanotto on äärimmäinen väliintulo, jolla puututaan lapsen perustuslaissa säädettyihin oikeuksiin, kuten henkilökohtaiseen vapauteen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamaan perhe-

elämän suojaan. Huostaanoton perusteet on jaettu lapsen kasvuolojen puutteisiin tai lapsen omaan käyttäytymiseen. Lapsen huostaanotto on viimesijaisin vaihtoehto ja se on mahdollista vain, mikäli avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi tai ovat mahdottomia toteuttaa. Mikäli huostaanoton perusteet täyttyvät, tulee lapsi ottaa välittömästi huostaan, eikä avohuollon tukitoimiin ryhdytä siinä tapauksessa. (Räty 2012, 311–312.) Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja se tulee lopettaa heti, kun siihen ei ole enää tarvetta tai perusteita. (Räty 2012, 397) Sijaishuollon keskeiseksi tavoitteeksi on säädetty lastensuojelulaissa perheen jälleenyhdistäminen (L 13.4.2007/417).

3 LASTENSUOJELUN PERHETYÖ

3.1 Perhe ja perhekeskeisyys

Perhe on ihmisen elämässä keskeisessä asemassa niin hyvinä kuin huonoina päivinä. Ihmiset syntyvät perheisiin, perustavat perheitä ja saattavat olla osallisena useissa perheissä elämänsä aikana. Perheen ja vanhempien merkitys lasten ja nuorten kehitykselle on ylitsepääsemätön; varhaislapsuudessa luodaan pohja myöhemmälle kasvulle ja kehitykselle. (Helminen 2006, 7.) Rönkkö ja Rytönen (2010, 9) toteavat kaikkien ihmisten, jopa yksineläjien, olevan jonkun perheen ja suvun jäseniä. Perhe on biologian ja politiikan lisäksi muuttuva kokemus. Perheen käsite on hyvin monimuotoinen ja perheiden tilanteet hyvin erilaisia. Tämän vuoksi myöskään perhetyön käsitettä on mahdotonta pyrkiä selittämään yksiselitteisesti. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 12.)

Järvinen ym. (2007, 13) korostavat, että määritelmä perheestä on erilainen eri kulttuureissa ja tieteenaloissa. Yleinen mielikuva perheestä on yksi tai kaksi vanhempaa ja yksi tai useampi lapsi, jotka jakavat yhteisen kodin ja joilla on keskinäinen tunneside. Ydinperheiden rinnalla on kuitenkin nykyään hyvin monimuotoisia perheitä. On useampia vanhempia ja sisaruksia, isä- ja äitipuolia, sisarpuolia, sateenkaariperheitä, monikulttuurisia perheitä sekä lapsettomia perheitä. Lapsen ja vanhemman välinen suhde saattaa olla erilainen näkökulmasta riippuen. Vanhemmuutta voidaan määritellä biologisesta, juridisesta, sosiaalisesta tai psykologisesta näkökulmasta.

Saarnion (2005, 241) mukaan aikuisen ja lapsen näkökulma perheestä saattaa olla erilainen. Perheeseen voidaan katsoa kuuluvaksi myös ydinperheen ulkopuolelle kuuluvia henkilöitä ja sukulaisia. Perhekeskeisessä näkökulmassa korostuu ajatus siitä, että perhe on itsensä asiantuntija. Perhekeskeinen näkökulma antaa asiakkaan itse määrittää perheensä. Siinä korostetaan koko perheen tukemista ja perheen voimavarojen löytämistä. Tämä näkökulma korostaa myös sitä, että jollekin perheenjäsenelle sattunut asia vaikuttaa koko perheeseen.

3.2 Perhetyön määrittely ja tarkoitus

Lastensuojelutyössä perhetyön käsitettä käytetään hyvin laaja-alaisesti. Sen avulla voidaan kuvata tavoitteellista työn suuntaamista, työmuotoja sekä erilaisia metodisia kehitelmiä. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 21.) Nätkin ja Vuori (2007, 7) määrittelevät perhetyöksi kaiken ammatillisen tai joskus jopa maallikkovoimin tehtävän työn, jonka kohteena on perhe. Työtä ohjaa huoli perheestä ja sitä tehdään pyrkimyksenä lisätä perheen hyvinvointia. Perhetyötä ja perhetyöntekijöitä voi myös tavata hyvin monenlaisissa eri yhteyksissä. Perhetyöntekijöitä työskentelee monissa eri sosiaalialan ja -huollon tehtävissä: neuvoloissa, päivähoidossa ja lastensuojelun piirissä. Perhetyön malleja, menetelmiä ja toimintatapoja on olemassa monia erilaisia. Perhetyö yleisesti koetaan hyvänä ja tuloksellisena työmuotona, joka lisää perheiden hyvinvointia ja säästää lastensuojelun kustannuksia. (Reijonen 2005, 3.) Rönkön ja Rytkösen (2010, 27) mukaan peruslähtökohtana perhetyölle ovat erilaiset tarpeet, joita perheiden elämästä nousee. Perhetyön voidaan katsoa pohjautuvan sosiaalivaltion välittämisen ja huolehtimisen periaatteisiin, joiden mukaan turvallisuus ja hyvinvointi on tarpeellista taata kaikille yhteiskunnan jäsenille.

Heino ym. (2000, 202) kutsuvat perhetyötä välimaaston työksi. Tämä tarkoittaa sitä, että perhetyötä tehdään monilla rajoilla ja monien eri toimintamuotojen välillä. Perhetyön avulla pyritään parantamaan kodin ja kodin ulkopuolisten toimijoiden yhteistyötä, perheenjäsenten välisiä suhteita, vuorovaikutusta ja keskinäistä ymmärrystä. Vaateet perhetyöstä ja vanhemmuudesta ovat suoraan yhteydessä lasten yksilöllisiin tarpeisiin. (Saarnio 2005, 247.)

Sosiaalityössä on viimeisten vuosikymmenten aikana tapahtunut todella mittavia muutoksia. Erityisesti on pyritty lisäämään asiakaslähtöisyyttä sekä moniammatillisuutta. Kuluneen vuosikymmenen aikana on muodostunut perhetyöntekijöiden ammattiryhmä, jollaista ei ole aiemmin ollut. (Reijonen 2005, 7.) Perhetyön käsite voidaan ymmärtää monella tavalla, mutta sisältönä nähdään kuitenkin perheen arjen tukeminen ja toisaalta puuttuminen perheen elämään joskus vahvojenkin väliintulojen avulla. Perhetyö on suhdetyötä, jonka avulla luodaan ja kehitetään uutta toimintaa. (Heino ym. 2000, 202.) Perhetyön työskentely on muutokseen täh-

täävää, tavoitteellista työskentelyä, jolla pyritään lisäämään perheiden ja lasten hyvinvointia (Reijonen 2005, 10).

Saarnio (2005, 247) korostaa ongelmalähtöisen lähestymistavan rinnalle viime vuosina noussutta voimavarakeskeistä ajattelua sekä ratkaisukeskeisyyttä. Toisin sanoen ongelmien sijasta keskitytään enemmän ratkaisuihin. Tavoitteina työskentelyssä on löytää asiakkaasta voimavaroja ja kääntää ongelmat voimavaroiksi. Tällä lähestymistavalla vältetään myös eri osapuolten syyttelyltä ja ahdistuneisuudelta. Perhetyön alkuvaiheessa pyritään selvittämään perheen ongelmia ja tarpeita, mutta myös perheen voimavaroja ja sisäisiä rakenteita. Perhettä tulisi tarkastella kokonaisuutena. Perhetyölle määritellään konkreettisia tavoitteita, joiden avulla työskentelyä on mahdollista arvioida. Tavoitteet perhetyössä ovat jokaisen perheen kohdalla erilaisia, yhteisenä tavoitteena on kuitenkin perheen selviytyminen itsenäisesti ilman ulkopuolista apua ja tukitoimia. (Reijonen 2005, 11.)

Reijosen (2005, 40) mukaan yksi perhetyön suurista haasteista on ennakoimattomuus ja perheiden elämäntilanteiden ennalta arvaamattomuus. Perhetyössä ollaan tekemisissä ihmisen perustarpeiden kanssa, jossa ovat vahvasti läsnä elämän monimuotoisuus ja tunteet. Perhetyön haasteena on myös vaikuttavuuden osoitus, sillä on todella hankala osoittaa perhetyön vaikutuksia ja mitä seurauksia milläkin toimenpiteellä on ollut, tulokset näkyvät usein vasta viiveellä.

Perhetyöllä saatetaan tavoitella joko ihan arkisia asioita perheessä tai sitten isompia muutoksia. Perhetyön tehtävänä on tukea perhettä selviytymään itsenäisesti arjessa ja auttaa sietämään erilaisia asioita elämässä. Erityisesti perhetyöllä pyritään sosiaaliseen vahvistamiseen, mutta myös taloudelliseen, fyysiseen ja emotionaaliseen vahvistamiseen. (Reijonen 2005, 10–11.) Toisaalta Tulensalo ja Ylä-Herranen (2008, 23) nostavat keskiöön vanhemmat, joita haastetaan pohtimaan omaa vanhemmuuttaan ja toimintaansa vanhempana. Lastensuojelun sosiaalityön yksi keskeisimmistä tehtävistä on haastaa vanhempia ajattelemaan toimintansa merkitystä lasten kannalta.

Perhetyö on toisaalta epävirallista tukea, toisaalta laajempaa tukea perheille ja puuttumista perheiden elämään virallisten väliintulojen avulla. Perhetyötä on tarjolla kolmella eri tasolla: lastensuojelullisella, perheterapeuttisella sekä ennaltaehkäisevällä. Perhetyö ei ole vain ammatti, se on myös lähestymistapa ja työmenetel-

mä. Vaikka perhetyöhön kohdistuu erilaisia lastensuojelullisia odotuksia, on sillä kuitenkin ennen kaikkea vahva ennaltaehkäisy- ja varhaisen puuttumisen rooli. (Järvinen ym. 2007, 10–11.)

3.3 Lastensuojelun perhetyön määrittelyä

Kaikille perheille tarkoitettujen hyvinvointipalvelujen lisäksi tarvitaan myös korjaavia, erityiskysymyksiin kehiteltäviä työmuotoja (Rönkkö & Rytönen 2010, 32). Baryn (2009, 41) mukaan lastensuojelu perustuu lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen: perhe on aina ensisijainen ja lapsen oikeuksia tulee kunnioittaa. Perheiden avuntarpeet vaihtelevat suuresti. Joskus tilapäinen ja lyhytaikainen apu on riittävä, joskus taas tarvitaan apuja ja toimia läpi lapsuuden, monilla eri elämän osa-alueilla. Lastensuojelutarpeen taustalla on monenlaisia tekijöitä, niin tavallisia elämäntilanteita, kuin vaativiakin tilanteita. Perheitä koettelevat monet parisuhteeseen ja vanhemmuuteen liittyvät asiat, kuten myös tasapainoilu yksilöllisten ja perhekohtaisten tarpeiden kesken. Perhetyö on hyvin olennainen osa lastensuojelutyötä. Rousu (2007, 21) kuvaa hyvin lastensuojelutyötä toteamalla, että pääosin työskennellään kuitenkin lapsen vanhempien kanssa. Tämä mielestäni alleviivaa perhetyön tarkeyden.

Lastensuojelun perhetyö on lastensuojelulain ja -asetuksen tarkoittamaa perhe- ja yksilökohtaista, ennaltaehkäisevää tai korjaavaa avohuollon tukitoimintaa ja lastensuojelun sosiaalityön menetelmä (Reijonen 2005, 10). Pietilä-Hella (2006, 71) kuvaa lastensuojelun perhetyötä lapsen hyvinvointia uhkaaviin tekijöihin keskittyväksi työksi, joka onkin usein ”tulipalojen sammuttamista”. Lastensuojelullisin perustein järjestetty perhetyö on perheelle aina maksutonta sosiaalityöntekijän päätöksellä. Silloin se on suunnitelmallista ja tavoitteellista, usein myös hyvin intensiivistä toimintaa, jota toteutetaan usein moniammatillisesti. Perhe voidaan myös velvoittaa ottamaan vastaan lastensuojelun perhetyötä, jos perheen tilanne ei takaa lapselle turvallista elämää. Mikäli perhe velvoitetaan ottamaan perhetyötä vastaan, saattaa työskentelyyn sitoutumisessa ilmetä ongelmia. Jos perhe ei näe perhetyölle tarvetta, miksi se sitoutuisi työskentelyyn? Perhetyön avulla perheet saavat mahdollisuuden parantaa tilannetta kotona, jolloin voidaan jopa välttää lasten sijoitus kodin ulkopuolelle. (Järvinen ym. 2007, 43–44.)

Rönkkö ja Rytönen (2010, 34) kutsuvat korjaavaksi ja kuntouttavaksi perhetyöksi lapsiperheiden tukemista vaikeissa elämäntilanteissa. Korjaava perhetyö viittaa yleensä lastensuojelulliseen, suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen perheen tilanteen selvittelyyn ja muutoksiin tukemiseen. Haitat ja ongelmat perheessä voivat olla monimuotoisia ja liittyä elämäntapaan tai vanhempien kykyyn huolehtia lastensa turvallisuudesta. Huoli perheen ja lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta edellyttää viranomaisten aktiivista puuttumista tilanteeseen.

Järvisen ym. (2007, 43–44) mukaan lastensuojelun perhetyössä ovat jatkuvasti läsnä tuki ja kontrolli. Näistä lähtökohdista johtuen tunteet, joita perheet kokevat perhetyötä kohtaan saattavat vaihdella pelon, ahdistuksen ja turhautumisenkin välillä. Työskentelyyn tuo lisää jännitettä perheiden ja perhetyöntekijän välille, mikäli perhe on yhteistyöhaluton eikä sitoutunut perhetyöhön. Rönkkö ja Rytönen (2010, 47) painottavat työntekijän ammatillisuutta ja hienotunteisuutta. Perhetyössä liikutaan monenlaisten asioiden rajapinnoilla, kuten muun muassa yksilön tai perheen itsemääräämisoikeuden, tasa-arvoisen kohtelun ja yksityisyydensuojan asioissa. Perhetyöntekijän tulee arvioida omaa työtään, tapojaan ja menetelmiään sekä suhtautumistaan eri kannoilta. Perhetyöntekijän tulee olla kykenevä eettiseen arviointiin ja pohdintaan työssään.

Saarnion (2005, 248) mukaan lastensuojelun perhetyössä asiakkuuden kokemus vaikuttaa suuresti asiakkaan tuntemuksiin siitä, koetaanko asiakkuus vapaaehtoisena vai vastentahtoisena. Lastensuojelun avohuollon palveluissa asiakkuus yleensä on vapaaehtoista, mikä on paras lähtökohta asiakkaan sitoutumiseen ja myönteisiin muutoksiin. Sijaishuollon tarpeen kasvaessa on vapaaehtoinen työskentely harvinaisempaa. Mikäli työskentely on vastentahtoista, on luottamuksen saavuttaminen haastavaa eivätkä vanhemmat välttämättä näe työskentelyn hyötyjä.

3.4 Vuorovaikutuksen merkitys lastensuojelun perhetyössä

Lastensuojelu on ennen kaikkea vuorovaikutustyötä. Se tarkoitus on tarjota tukea vanhemmille ja lapsille, varmistaen lapsen edun toteutumisen. Joskus juuri lapsen omat vanhemmat ovat niitä, joilta lasta on suojeltava. Lastensuojelutyössä vahvas-

ti läsnä olevat tuki ja kontrolli vaikuttavat kaikkeen kanssakäymiseen, joskus jopa vaikeuttaen vuorovaikutusta. Lähtökohtien ollessa haastavat onkin olennaista luoda toimivaa vuorovaikutusta yhteistyökumppaneiden ja asiakkaan välille. Asiakkaan kunnioitus ja aito kuuleminen ovat avainasemassa. On tärkeää myös kertoa asiakkaalle, että tarkoituksena on olla avuksi. (Tulensalo & Ylä-Herranen 2008, 22.) Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde työntekijän ja asiakkaan välillä on edellytys toimivalle ja tavoitteita saavuttavalle muutostyölle.

Lasten ja vanhempien väliset suhteet ovat hyvin moninaisia ja kaikilla ihmisillä on monimutkaisia tunteita lähisuhteissaan. Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen parantaminen vaatii pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä, sekä läheisten ihmisten ja tukiverkoston tukea. Lastensuojelussa tarvitaan erityisiä luovia vuorovaikutuksellisia taitoja, jotta nämä suhteet kantaisivat läpi elämän. Aina palvelumuodot eivät ole riittäviä ja joskus joudutaan vaihtamaan toisenlaiseen palveluun tai menetelmään. Viimeistään sijoitusta harkittaessa tarvitaan pysäyttämisen paikkoja. (Bardy 2009, 42.) Rönkkö ja Rytönen (2010, 53; 165) painottavat asiakkaan kohtaamista ja kokemusta kuulluksi tulemisesta. Ilman vuorovaikutuskontaktia ja asiakkaan kokemusta kuulluksi tulemisesta ei asiakkaan ja työntekijän välille muodostu luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta. Seurauksena saattaa silloin olla kieltäytyminen palveluista tai palvelun tarjoajan vaihtaminen. Esteenä vuorovaikutussuhteen syntymiselle Rönkkö ja Rytönen (2010, 53; 165) näkevät asioiden kertomatta jättämisen, ohittamisen, mitätöinnin ja kontaktin puuttumisen. Asiointia ei myöskään saa olettaa asiakkaan puolesta. Työn tuloksellisuuteen vaikuttavat perhetyöntekijän tavat olla vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa.

Tulensalon ja Ylä-Herrasen (2008, 22–23) mukaan lastensuojelun perhetyö, kuten moni muu lastensuojelullinen toimenpide, on samanaikaisesti ennaltaehkäisevää ja korjaavaa, pakkoa ja vapaaehtoista. Toisaalta lapsen etu menee aina edelle ja lasta on pyrittävä suojelemaan, jopa omilta vanhemmiltaan, mikäli tilanne niin on. Toisaalta taas pyritään tiiviiseen yhteistyöhön vanhempien ja perheiden kanssa ja pyritään muuttamaan perheiden olosuhteita sellaisiksi, että lapsi pystyy elämään turvallisesti omassa kodissaan. Lastensuojelun perhetyössä ollaan tekemisissä vakavien yhteiskunnallisten ja yksilöllisten elämänongelmien kanssa. Tämä haastaa perhetyöntekijät vuorovaikutusosaamiseen. Beckett (2003, 54–55) painottaa kunnioittavan suhteen luomista vanhempien kanssa. Vanhempiin ja perheeseen

lapsi luo kuitenkin tärkeimmät suhteensa, joten niiden huomiotta jättäminen olisi kuin jättäisi huomioimatta yhden lapsen perustarpeista. Vaikka olisi kyseessä hyväksikäyttävä perhe, on se silti lapsen ainut perhe, osa lapsen identiteettiä ja sitä tulee kunnioittaa

Asiakastilanne on aina myös työntekijälle henkilökohtainen. Työntekijä on ensisijaisesti oma itsensä ja vasta toisena ammattilainen. Kuten jo todettiin, alkuasetelmat hyvälle vuorovaikutussuhteelle ovat lastensuojelussa haastavat, mutta työntekijän aitous, läsnäolo ja kunnioitus asiakasta kohtaan ovat edellytyksiä sen luomiselle. Tilanteen henkilökohtaisuus työntekijälle mahdollistaa, että ammattirooliin voi ottaa mukaan inhimillisyyden ja läheisyyden (Tulensalo & Ylä-Herranen 2008, 27.) Sosiaalityössä työntekijän ainut työväline on kuitenkin oma persoona.

3.5 Sijaishuollon perhetyö

Viime vuosina lastensuojelulaitosten yhteydessä tehtävä perhetyö on lisääntynyt (Heino ym. 2000, 12). Sijaishuollosta käsin toteutettava perhetyö liittyy usein avohuollon sijoitukseen tai huostaanottoon. Sijaishuollossa toteutettava perhetyö saattaa alkaa joko ennen sijoitusta, sen aikana tai jopa sen jälkeen. Perhetyöllä pyritään tällöin vahvistamaan vanhempien voimavaroja ja auttamaan vanhempia näkemään sijoitusjakso uutena mahdollisuutena vanhemmuuden kasvulle. Sijaishuollossa perhetyön tavoitteita ovat muun muassa vanhemmuuden ja itsenäisen elämän selviytymisen tukeminen, kasvatusasioissa ohjaaminen, motivoituminen ongelmien selvittämiseen sekä perhesuhteiden normalisoituminen. Yksi tärkeä tavoite voi olla myös vanhempien tukeminen kodin olosuhteiden muuttamisessa niin, että lapsi voi palata kotiin sijoituksen jälkeen. (Järvinen ym. 2007, 48.)

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ei tarkoita vanhempien syrjäyttämistä lapsen elämästä. Lastensuojelulaki (417/2007) korostaa, että työntekijöiden on turvattava lapselle läheisten ihmissuhteiden jatkuminen ja tuettava vanhempia sijoituksen aikana. (Laakso 2012, 26.) Vanhempien kanssa tehtävä työ lapsen tai nuoren sijoituksen aikana on moninaista; vanhempien kanssa soitellaan puolin ja toisin, he vierailevat sijoitusyksikössä ja osallistuvat neuvotteluihin. Osa vanhemmista osallistuu enemmän, toiset vähemmän. On myös huomioitava, että vanhempien ja

lasten väliset suhteet eivät aina ole yksinkertaisia; mukana saattaa olla niin uusia avio- ja avopuolisoita, sisaruspuolia kuin biologisia vanhempiaakin. Laakso (2012, 29–31) tiivistää artikkelissaan vanhempien kanssa tehtävän työn kolmeen eri ulottuvuuteen; käytännöllinen kasvatuskumppanuus, vanhemmuuden kontrolli ja vanhemmuuden houkuttelu.

Vaikka lapsen sijoittamista lastensuojeluyksikköön voidaan pitää todella vahvana yhteiskunnallisena puuttumisena perhesuhteisiin, osa vanhemmista kokee sen silti vahvempaan tukena vanhemmuuteen kuin avohuollon tukitoimet. Vanhempi saattaa kokea tarvitsevänsä apua niin arkisista asioista sopimiseen kuin ristiriitatilanteisiin. (Laakso 2012, 31–32.) Lastensuojeluyksiköiden työntekijät sekä perhetyöntekijät pyrkivät toimimaan tilanteissa niin, että vanhemmat saavat malleja vastaavissa tilanteissa toimimiseen.

Tällainen yhteistyö ja kumppanuus vaatii suurta luottamusta vanhempien ja työntekijöiden välille. Luottamus on myös edellytys sille, että vanhemmat uskaltavat avoimesti puhua hankaluuksista ja epäonnistumisista. Vaikka hyvä yhteistyö ja kumppanuus vanhempien ja työntekijöiden välillä on ihailtavaa ja toivottavaa, sisältyy vanhempien kanssa tehtävään työhön myös vanhemmuuden arviointia ja kontrollia. (Laakso 2012, 33–34.)

Tämä opinnäytetyö tutkii sijaishuollosta käsin toteutettavaa perhetyötä. Perhetyöstä ja sen kehittämisestä sijaishuoltoyksiköissä on tehty jonkun verran tutkimuksia aiemminkin. Kivelä (2012) on opinnäytetyönään tutkinut perhetyön kehittämistä nuorisokodissa toimintatutkimuksena. Kivelä haki tutkimuksellaan vastauksia kysymyksiin mitä on hyvä perhetyö ja kuinka sitä tehdään. Tutkimusaineistona oli nuorisokoti Mainingin työyhteisö, joka koki kaiken perheiden kanssa tehtävän yhteistyön perhetyönä. Tärkeimpinä tutkimustuloksina Kivelä nosti esiin vertaistuen ja yhteisöllisyyden merkityksen perheille, työparityöskentelyn tarjoamat mahdollisuudet, sekä vanhempien ja lasten kuulluksi tulemisen ja vanhemmuuden tukemisen tärkeyden.

4 ASIAKKAAN SITOUTUMINEN

4.1 Sitoutumisen käsitteen määrittelyä

Sitoutuminen on käsitteenä hankala määritellä, eikä sille kovin yksiselitteisiä määritelmiä löydykään. Hoitotyössä terveydenhuoltoalalla käytetään sitoutumisen termiä enemmänkin. Sosiaalialalla termi ei ole aivan niin yleinen, vaikka sitoutuminen onkin olennainen osa tavoitteellista työskentelyä. Mustajärvi (2008, 3) määrittelee sitoutumisen tahtotilaksi, joka korostaa aktiivisuutta, pitkäjänteisyyttä ja kuralaisuutta toiminnassa. Asiakkaan sisäinen tahtotila ja toiminnan aktiivinen suuntaaminen ovat asioita, joista Mustajärven mukaan sitoutumisessa on kysymys. Hän näkee, että myös työntekijän sitoutumisella on suuri merkitys asiakkaan sitouttamiseen ja tuon sisäisen tahtotilan herättämiseen.

Kyngäs ja Hentinen (2009, 17–19) määrittelevät hoitotyöhön sitoutumisen asiakkaan aktiivisena ja vastuullisena toimintana yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa terveydenhuoltohenkilöstön kanssa. Terveystenhuollossa sitoutumiseen edetään ohjeita noudattamalla. Hoitoon sitoutumista voidaan tarkastella esimerkiksi lääkeshoidon näkökulmasta tai terveellisten elämäntapojen näkökulmasta, mihin päähuomio on viime vuosina ollut kiinnittymässä. Itsehoito ja itsehallinta nähdään hoitotyössä olennaisena osana hoitoon sitoutumista.

Sitoutumisessa korostetaan asiakkaan omaa osuutta toimintaan, sen suunnitteluun ja toteutukseen. Sitoutuminen on yhteistyötä ja vuorovaikutusta asiakkaan ja työntekijän välillä. Yhteistyöhön kuuluu tavoitteiden asettaminen, suunnittelu, ongelmien ratkaiseminen sekä molemminpuolinen vastuunotto. Yhteistyö edellyttää myös luottamusta ja rehellisyyttä. (Kyngäs & Hentinen 2009, 16–17.) Heinon (2009, 70) mukaan lastensuojelutyö on alusta asti yhteistyötä. Yhteistyö on enemmänkin sääntö, kuin poikkeus, sillä se verkostoi lapsen asian ympärillä toimivat eri viranomaistahot keskenään, eikä viranomaisena ole mahdollista irrottaa lasta yhteisöstään.

Asiakkaan kannalta sitoutuminen saattaa edellyttää esimerkiksi elämäntapamuutoksia, uuden oppimista, vaivannäköä ja uhrauksia. Haaste asiakkaalle onkin poh-

tia, kuinka hän pystyy ja osaa sovittaa uusia vaatimuksia jokapäiväiseen elämäänsä. Sitoutumista määriteltäessä on huomioitava niin asiakkaasta johtuvat tekijät, kuin ulkoiset tekijät. Asiakkaasta johtuvia tekijöitä voivat olla esimerkiksi ikä, sukupuoli tai koulutus. Arvot, tiedot, taidot ja motivaatio vaikuttavat myös. Asiakkaalla saattaa olla huonoja tai epämukavia kokemuksia sitoutumisesta, stressaava tai epävarma elämäntilanne tai mitä tahansa henkilökohtaisia syitä tai tekijöitä, jotka vaikuttavat hänen sitoutumiskykyynsä. Ulkoisiksi tekijöiksi voidaan ajatella esimerkiksi sosiaalihuoltojärjestelmää, lastensuojelulakia tai sen toteutusta kunnissa, vuorovaikutusta tai tukiverkostoja. (Kyngäs & Hentinen 2009, 23–26.)

4.2 Motivaation merkitys sitoutumiseen

Sitoutuminen ja motivaatio ovat käsitetasolla lähellä toisiaan, vaikka tarkoittavatkin eri asiaa. Mustajärvi (2008, 3) kuvaa motivaatiota välivaiheena ennen sitoutumista. Motivaatio vaikuttaa ratkaisevasti ihmisen sitoutumiseen. Motivaatio on halua kehittää tai kehittyä, saavuttaa tai vaikuttaa. Motivaatio on monimutkaisen prosessin tulos, johon vaikuttavat monet asiat, kuten vaikuttimen voimakkuus, usko omiin mahdollisuuksiin, aikaperspektiivi sekä tunteet. Tunteet vaikuttavat merkittävästi motivaatioon joko innostavalla tai negatiivisella tavalla. Aikaperspektiivi tarkoittaa sitä, miten ihminen elämäänsä suuntautuu: menneisyydestä, nykyhetkestä vai tulevaisuudesta käsin. Tämä taas vaikuttaa siihen asetammeko itsellemme tavoitteita ja millaisella aikavälillä. (Niermeyer & Seyffert 2004, 14–23.)

Miller (2008, 17–21) korostaa motivaation merkitystä muutoksessa. Millerin mukaan motivaatio lisää todennäköisyyttä henkilön muutosstrategian aloittamiselle, jatkamiselle ja sitoutumiselle. Motivaatioon liittyy useita eri ulottuvuuksia ja se on vaihteleva ilmiö. Motivaatiota voidaan muuttaa ja siihen vaikuttavat myös sosiaaliset vuorovaikutussuhteet. Sisäiset tekijät luovat perustan muutokselle, mutta ulkoiset tekijät toimivat ehtoina: läheisten ja yhteisön tuki tai tuen puute vaikuttavat voimakkaasti myös yksilön muutosmotivaatioon. Miller korostaa myös hoitajan tai ohjaajan merkitystä muutostyössä: hoitajan tyyli ja tapa olla vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa sekä hoitajan kyvyt herätellä ja voimistaa asiakkaan motivaatiota ovat suuressa merkityksessä muutostyöhön. Muutos on asiakkaan vastuulla,

mutta työntekijällä on mahdollisuus voimistaa asiakkaan kiinnostusta myönteistä muutosta kohti.

Heino ym. (2000, 32–33) ovat sitä mieltä, että perhetyön onnistuminen on kiinni perheiden motivaatiosta perhetyöhön. Ennaltaehkäisevässä perhetyössä ei usein ole ongelmia perheiden motivoitumisen kanssa, mutta asia on toinen lastensuojelun perhetyössä. Lastensuojelun perhetyö joudutaankin usein aloittamaan motiivintyöillä, sillä kaikki perheenjäsenet eivät välttämättä ole motivoituneita perhetyöhön tai saattavat jopa vastustaa sitä. Motivoinnissa yritetään saada asiakas ymmärtämään ja sisäistämään, mistä perhetyössä on kysymys. Ensikontaktin merkitys perheen kanssa on erittäin tärkeä.

Koski-Jänneksen (2008, 8) mukaan tavoitteet ovat välttämätön ehto motivoitumiseen. Tavoitteet voivat olla fyysiseen tilaan liittyviä tarpeita tai ne voivat olla oman toimintamme, sosiaalisen oppimisen tai vuorovaikutuksen pohjalta syntyviä tavoitteita. Tavoitteissa ilmenee pyrkimys vallitsevan ja toivotun tilan välisen ristiriidan vähentämiseen. Tavoiteristiriitoja syntyy jos samaan aikaan tavoitteeseen liittyy keskenään ristiriidassa olevia tuntemuksia. Esimerkiksi päihteiden käyttäjä tai tupakoitsija saa päihteestä nautintoa ja mielihyvää, mutta samalla siihen liittyy erilaisia haittoja ja syyllisyyden tunteita. Tavoiteristiriitojen ratkaisu muutosta vastusta vasta sitä tukevalle puolelle auttaa sitoutumaan muutokseen.

Niermeyerin ja Seyffertin (2004, 14–23) mukaan tavoitteen subjektiivinen merkitys ihmiselle vaikuttaa siihen, miten sinnikkäästi hän tavoitteeseensa pyrkii. Sitoutumiseen vaikuttavat motivaation lisäksi myös fyysiset ja psyykkiset voimavarat. Ihminen sitoutuu jonkin asian tekemiseen tai tavoittelemiseen vain silloin, kun kokee omat vaikuttamismahdollisuutensa hyviksi. Koski-Jännes (2008,9) korostaa sisäisen motivaation merkitystä. Hän kertoo, että mukautumalla ympäristön paineisiin haitallisen toiminnan lopettamiseksi tai vähentämiseksi, on motivaatio silloin ulkoista ja riski palata entiseen käyttäytymis- tai toimintamalliin on suuri. Aito kiinnostus muuttua tekee asiasta henkilökohtaisesti tärkeän, mikä on sisäistä motivaatiota, jonka avulla tuotetaan pidempiaikaisia ja tyydyttävämpiä tuloksia. Koski-Jännes (2008,9) viittaa myös itsemääräämisteoriaan, jonka mukaan sisäistä motivaatiota voidaan vahvistaa huomioimalla kolmenlaisia inhimillisiä perustarpeita: autonomiaa, sosiaalista yhteyttä ja kompetenssia. Autonomialla tarkoitetaan ihmi-

sen omaa päätösmahdollisuutta toimintaansa. Sosiaalinen yhteys viittaa ihmisen tarpeeseen saada ajatuksilleen ja tunteilleen tukea läheisiltään. Kompetenssi tarkoittaa ihmisen halua tuntea toimintansa merkitykselliseksi. Asiakkaan oikeus omien tavoitteidensa määrittelyssä, työntekijän empaattisuus, kunnioitus ja ratkaisukeskeinen työskentelytapa sekä asiakkaan tukeminen realististen tavoitteiden määrittelyssä ovat muun muassa menetelmiä vastata näihin ihmisen perustarpeisiin.

Muutostyö kohti oikeanlaisia tavoitteita edellyttää asiakkaan ongelman tiedostamista ja halua työskennellä aktiivisesti sen ratkaisemiseksi. Tilanne ei aina ole tämä, eikä asiakas välttämättä itse tiedosta ongelmia tai ole motivoitunut ratkaisemaan niitä. Tilanne saattaa helposti lastensuojelussa olla tällainen ja asiakas kokee painostusta viranomaisten puolelta tunnistamatta itse ongelmaa. Työntekijän haaste asiakkaan motivoinnissa onkin vähentää asiakkaan kielteistä asennetta, auttaa asiakasta näkemään ongelma ja lisätä asiakkaan halua muutostyöhön. (Rostila 2001, 73.) Motivoinnissa pyritään saamaan vanhemmille ymmärrys tilanteen vaihtoehtomuudesta. Toisin sanoen heidät yritetään saada itse oivaltaamaan, että nyt on pakko tehdä valintoja ja muuttaa elämäntyyliä. (Heino ym. 2000, 33.)

4.3 Sitoutuminen lastensuojelussa

Välittäminen, hyvä kohtelu, vastavuoroisuus ja sitoutuminen ovat keskeisimpiä asioita lastensuojelussa. Jokainen kohtaaminen asiakkaan kanssa joko vahvistaa tai heikentää hänen luottamustaan ammattilaisia kohtaan. Vastavuoroinen kohtaaminen luo pohjan koko työskentelylle asiakkaan kanssa. Se on myös edellytyksenä yhteistyölle, muutostyölle ja asiakkaan tukemiselle. (Tulensalo & Ylä-Herranen 2008, 31.) Yhteistyösuhteen laatu ennustaa työn tuloksellisuutta, eli mitä parempi yhteistyösuhte työntekijän ja asiakkaan välillä on, sitä motivoituneempia ovat niin työntekijä kuin asiakaskin työskentelyä kohtaan (Rönkkö & Rytönen 2010, 167). Mustajärvi (2008, 3) kuvaa sitoutumista perhetyön kannalta hyvin olennaiseksi ja tärkeäksi asiaksi, josta työskentelyn tuloksellisuus johtuu.

Mustajärvi (2008, 20–21) näkee lastensuojeluun sitoutumisen ongelmaksi sen, että asiakkaita joudutaan usein sitouttamaan työskentelyyn pienen pakon alaisuus-

nessa. Avohuollon tukitoimena tehty sijoitus on usein arviointia huostaanoton tarpeesta. Ongelmien ja tavoitteiden määrittely lastensuojelussa on myös haastavampaa kuin esimerkiksi hoitotyössä. Vanhempien osallisuus oman avuntarpeensa määrittelyyn on juuri tästä syystä ensiarvoisen tärkeää. Heino ym. (2000, 32–33) korostaa myös, että lastensuojelun perhetyöhön saattaa liittyä myös ”pienää vapaaehtoista pakkoa”. Esimerkiksi perheelle saatetaan tarjota vapaaehtoisena tukimuotona perhetyötä, mutta jos perhe kieltäytyy, saattaa se silloin joutua huostaanotto uhan alle.

Saarinen (2009, 67–72) määrittelee vanhemmuuden arvioinnin lapsen sijoituksen yhteydessä viimesijaiseksi avohuollon tukitoimeksi. Hän näkee, että siinä vanhempia motivoi sitoutumaan mahdollisuus saada lapsi vielä takaisin kotiin. Koska vanhemmuuden arviointi kuuluu avohuollon tukipalveluihin, perustuu sekin silloin vapaaehtoisuuteen. Jos arviointijaksolle asetetut tavoitteet saavutetaan, on lapsen mahdollista palata kotiin. Mikäli perheen tilanne ei arviointijakson aikana ole kohentunut, tavoitteita ei ole saavutettu tai vanhemmat eivät ole sitoutuneita työskentelyyn, aletaan valmistella lapsen huostaanottoa. Avohuollon tukitoimena tehty sijoitus sisältää aina jonkinasteista vanhemmuuden arviointia.

Lastensuojelussa vuorottelevat monenlaiset eri työmuodot. Toisaalta lastensuojelu on käytännöllistä työtä konkreettista apua ja tukea järjestämällä. Toisaalta taas lastensuojelussa työskennellään tunteiden kanssa, muodostetaan luottamuksellisia suhteita ja se sisältää monissa eri suhdeverkostoissa työskentelyä. Jokaisessa työmuodossa tulisi kuitenkin huomioida asiakas inhimillisen arvokkaasti. (Bardy 2009, 42.)

Mirick (2012, 165) puhuu artikkelissaan osallistuvien vanhempien tärkeydestä lastensuojelussa. Lastensuojelussa tehdään myös tahdonvastaisia päätöksiä, jolloin asiakkaan osallistuminen vaarantuu. Syitä vanhempien osallistumattomuuteen löytyy Mirickin mukaan monia: päihteiden väärinkäyttö, häpeä, viha, turhautuminen, köyhyys, kulttuurilliset tekijät, palveluiden vastustaminen, voimavarojen puute tai työntekijän vastuullisuuden puute. Mirickin mukaan sosiaalityöntekijät liian usein olettavat osallistumattomuuden myös tarkoittavan motivaation puutetta vanhemmuudessa, mikä johtaa siihen, että vanhemmat leimataan vastustaviksi. Mirick (2012, 165) viittaa artikkelissaan Rooneyn (2009) ehdotukseen, jonka mukaan

vanhempien osallistumattomuutta ei tulisi suoraan leimata vastustukseksi, vaan siihen tulisi suhtautua normaalina vastauksena siihen, että ihmisen henkilökohtaiseen vapauteen puututaan.

Perhetyöhön sitoutuminen, mitä tämä opinnäytetyö käsittelee, on melko vähän tutkittu aihe. Mustajärvi (2008) on pro gradussaan tutkinut perhetyöhön sitoutumista. Mustajärvi (2008, 96) on löytänyt seitsemän vanhempien sitoutumiseen vaikuttavaa tekijää:

”1. huolten, ongelmien ja tavoitteiden määrittely perhetyön aloitusvaiheessa, 2. asiakkaan motivaatio, arvot ja asenteet, 3. asiakassuhteen ja muutosprosessin herättämät tunteet, 4. vuorovaikutus ja yhteistyö työntekijöiden ja asiakkaiden välillä, 5. perhetyön toteutukseen ja työntekijöiden ammattitaitoon liittyvät tekijät, 6. sosiaalisen verkoston vaikutus sekä 7. asiakkaiden kokemus perhetyön merkityksellisyydestä.”

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämä opinnäytetyö tutkii vanhempien sitoutumista perhetyöhön lapsen sijoituksen aikana. Opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa lisää tietoa sitoutumiseen vaikuttavista tekijöistä, jotta lastensuojelulaitoksissa tehtävään perhetyöhön sitoutuminen olisi tehokkaampaa. Perhetyöhön sitoutuminen on avainasemassa erityisesti, kun on kyseessä avohuollon tukitoimena tehty lyhytkestoinen sijoitus. Jotta tarvittavia muutoksia saadaan aikaan, tulee koko perheen olla sitoutunut muutosprosessiin. Perhetyö sijoituksen yhteydessä takaa sen, ettei ainoastaan lasta sijoiteta pois kotoa, vaan että koko perhe on mukana tavoittelemassa muutosta. Erityisesti kotoa pois sijoitettu lapsi saattaa kokea, että hänessä on ongelma ja hän vaatii korjaamista, vaikka kyseessä on koko perhettä koskeva kriisi.

Lastensuojelun työmuotoihin sitoutuminen on tärkeää muussakin kuin vain perhetyössä. Toivon, että tutkimus tarjoaa tuloksia, joilla myös muihin työmuotoihin sitoutuminen helpottuisi.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Mitkä tekijät vaikuttavat asiakkaan perhetyöhön sitoutumiseen?
2. Miten perhetyöntekijät voivat edistää asiakkaan sitoutumista perhetyöhön?
3. Miten asiakas itse voi lisätä omaa sitoutumistaan perhetyöhön?

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tämä on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa teorian merkitys on suuri, se toimii viitekehyksenä koko tutkimukselle. Teoreettinen viitekehys muodostuu tutkimuksen kannalta oleellisimmista käsitteistä ja niiden välisistä suhteista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 18.) Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Alasuutari (2011, 24–39) toteaa myös, ettei laadullisessa tutkimuksessa ole tarpeen tai aina edes mahdollinen suuri määrä tutkimusaineistoa. Alasuutarin mukaan ainutkertaisuus on aina jossain määrin mukana laadullisessa tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa sovelletaan jo

olemassa olevia sääntöjä ja luodaan uusia. Willbergin (2009, 1) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on tarkoitus saada mahdollisimman paljon variaatioita tutkimuskysymyksiin. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on rakentaa merkityksiä asioille tai ilmiöille.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 71–73) mukaan yleisimpinä aineistonkeruumenetelminä laadullisessa tutkimuksessa käytetään haastatteluita, kyselyitä, havainnointia ja erilaisiin dokumentteihin perustuvia tietoja. Tämän tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä on käytetty teemahaastattelua. Menetelmänä haastattelu on joustava, siinä haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, selventää ja vaihdella sanamuotoja ja kysymysten järjestyksiä, oikaista väärinkäsityksiä ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Tärkeintä haastattelussa on pyrkiä saamaan mahdollisimman kattavasti tietoa halutusta asiasta. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 47–48) mukaan teemahaastattelu tarkoittaa, että haastattelu etenee tiettyjen, ennalta valittujen teemojen mukaan. Teemahaastattelua kutsutaan myös puolistrukturoiduksi haastattelumenetelmäksi. Teemahaastattelu antaa mahdollisuuden huomioida ihmisten erilaisia tulkintoja asioista. Teemahaastattelussa ihmisten antamat merkitykset asioille vaihtelevat ja syntyvät vuorovaikutuksessa.

Juuri näistä syistä valitsin aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun: tiesin, että sitoutuminen käsitteenä on hankala määritellä, joten ajattelin, että haastattelun aikana sitä on mahdollista vielä selventää. Teemahaastattelu antoi mahdollisuuden vaihdella kysymysten järjestystä ja esittää tarvittaessa apukysymyksiä. Haastattelun avulla sain paljon enemmän ja kattavampia vastauksia, kuin esimerkiksi kyselyillä olisin saanut. Haastattelu antoi tilaa myös haastateltavan omalle kerronnalle ja pystyin esittämään kysymyksiä haastateltavan kertomuksen perusteella.

5.3 Tutkimuksen kulku ja aineiston hankinta

Tutkimukseni alkoi vuoden 2013 alussa aiheen valinnalla, yhteistyökumppanin etsimisellä ja suunnitelman kirjoittamisella. Halusin tehdä opinnäytetyöni lastensuojelun sektorille, johon olen muutenkin opintoni painottanut, joten lähdin etsimään yhteistyökumppania lastensuojeluyksiköistä. Yhteistyökumppanin löydyttyä

pohdimme yhdessä millaiselle opinnäytetyölle yksiköllä olisi tarvetta, koska halusin tehdä opinnäytetyöni tarpeeseen, mikä on työelämässä todettu.

Lastensuojeluyksikkö on keskittynyt avohuollon tukitoimen tehtäviin lyhytkestoi-
siin sijoituksiin. En tule tutkimuksessani kertomaan lastensuojeluyksikön nimeä tai
paikkakuntaa, jotta en vaarantaisi haastateltavieni yksityisyyttä. Yksikkö on aloitta-
nut uutena työmuotona perhetyön vuoden 2013 alussa. Todettiin, että juuri alka-
nutta perhetyötä olisi hyvä tutkia, jotta saataisiin heti tuoretta tietoa ja vanhempien
mielipiteitä perhetyöstä. Yksikön perhetyöntekijöiden kanssa aiheesta keskusteltu-
amme muodostui aiheeksi vanhempien perhetyöhön sitoutuminen ja siihen vaikut-
tavat tekijät. Suunnitelma oli haastatella vanhempia, jotka ovat osallistuneet perhe-
työhön ja heidän suostumuksellaan myös sijoitettuja lapsia.

Tein suunnitelmia opinnäytetyölleni ja aloitin kirjallisuuteen tutustumisen keväällä
2013. Sain tutkimukselleni tutkimusluvan elokuun 2013 alussa, jonka jälkeen aloi-
tin teorian kirjoittamista. Elokuun loppuun mennessä tein saatekirjeen vanhemmille
(liite 1) ja haastattelurungon (liite 2). Perhetyöntekijät jakoivat saatekirjeitäni van-
hemmille ja antoivat minulle heidän yhteystietonsa. Perhetyöntekijöiden jo jaettua
saatekirjeitäni päädyin rajaamaan opinnäytetyötäni niin, että haastattelisin ainoas-
taan vanhempia tutkimukseeni. Tähän rajaukseen päädyin, ettei työstä tulisi liian
laaja, vaikka lasten näkökulmasta olisi varmasti saanut myös arvokasta tietoa.
Haastattelemalla lapsia olisi ongelmaksi saattanut nousta heidän ikäeronsa (7-17-
vuotiaita). Heitä haastatellakseni olisin tarvinnut useamman eri haastattelurungon.
Ajattelin myös, että sitoutumisen käsite olisi ollut hankala selittää lapsille, sillä se
oli melko vaikea käsite aikuisillekin.

Saatekirjeitä ehdittiin jakaa viidelle vanhemmalle, joista jokaiselle soitin ja kysyin
heidän halukkuudesta osallistua tutkimukseeni. Soittaessani vanhemmille ker-
roin heille tekemästäni rajauksesta tutkimukseeni. Puhelimessa kerroin heille
myös tutkimuksestani tarkemmin, ja painotin heidän yksityisyytensä säilymistä ja
omia salassapitovelvollisuuksiani. Kaikki viisi lupautuivat mukaan tutkimukseeni.
Tutkimuksen edetessä yksi haastatteluista peruuntui osittain aikataulullisista ja
osittain henkilökohtaisista syistä.

Haastattelut suoritin ajalla 16.9–2.10.2013. Haastattelut tein lastensuojeluyksikön perhetyön tiloissa, mikä tuntui neutraalilta ratkaisulta. Perhetyön tilat tuntuivat myös siksi luontevilta, että ne olivat yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikille tutut tilat. Ilmapiiri haastattelutilanteissa oli mielestäni hyvä pientä molemminpuolista jännitystä lukuun ottamatta. Haastattelut kestivät 13,12 - 35,20 minuuttia. Haastattelutilanteissa tai -tilassa ei ollut mielestäni erityisiä häiriötekijöitä, vaan pystyimme keskittymään tilanteeseen. Haastattelutilana oli kodinomainen olohuone. Teorian kirjoittamista ja haastatteluaineiston analysointia tein loka - marraskuun 2013 aikana.

Haastattelutilanteet etenivät haastattelurungon (liite 2) perusteella. Välillä kysymysten muoto ja järjestys saattoi vaihtua, mutta kaikki asiat tuli käsiteltyä jokaisen haastateltavan kanssa. Haastatteluissa kysyn monella eri tavalla ja monesta eri näkökulmasta sitoutumisesta, mikä on tutkimukseni ”punainen lanka”. Muutamassa haastattelussa keksin vielä lisää apukysymyksiäkin päästäkseni lähemmäksi sitoutumisen käsitettä, mutta se osoittautui silti melko haastavaksi käsitteeksi. Aloittaessani haastatteluiden purkamisen yllätyin, kuinka runsaasti lopulta vastauksia sain tutkimuskysymyksiini.

Haastattelut aloitin pyytämällä haastateltavia kertomaan omin sanoin perheensä tilanteesta sekä polusta lastensuojelun asiakkuuteen ja avohuollon sijoitukseen. Haastateltavat kertoivat hyvin avoimesti tilanteistaan ja asiakaspoluistaan ja koin, että tämä oli hyvä tapa aloittaa ja haastateltavallekin muistutella mieleen alkutahtumia. Tämän jälkeen etenin niin, että kaikki kysymykset tulivat kysyttyä ja lopuksi annoin haastateltaville vielä mahdollisuuden kysymyksille tai omille ajatuksille.

5.4 Aineiston analyysi

Haastattelut purin ja analysoin tutkimuskysymyksien avulla. Nauhoitin haastattelut ja litteroin ne myöhemmin. Litterointi tarkoittaa haastattelun puhtaaksi kirjoittamista sanasta sanaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138). Litterointi on hidasta ja työlästä, mutta koin sen luotettavimmaksi menetelmäksi haastatteluiden tarkan analyysin mahdollistamiseksi.

Litteroinnin jälkeen luin haastattelut läpi useampaan kertaan. Tämän jälkeen pääsin etenemään aineiston luokitteluun ja teemoitteluun. Aineistoin luokittelu luo haastatteluaineiston tulkinnalle pohjan. Luokittelu on välttämätöntä aineiston vertailun ja tyypittelyn kannalta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 147.) Päädyin purkamaan aineistoa tutkimuskysymysteni avulla. Koin, että se on yksinkertaisin tapa ja saisin siten suoraa vastaukset tutkimuskysymyksiini. Analysoin aineistoa värikoodeja käyttäen, alleviivaten aineistosta eri väreillä kuhunkin tutkimuskysymykseen liittyvät vastaukset. Analyysistä esiin nostetut luokat, jotka tässä tapauksessa olivat siis tutkimuskysymykset, pohjautuvat tulkintoihin haastateltavien sanomisista. Haastateltavat ovat voineet sanoa saman asian eri tavalla, jolloin tutkija luokittelee ne samaan luokaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173).

Willbergin (2009, 3-4) mukaan aineistoon paneudutaan, jotta siitä löydettäisiin teemoja. Löydettyistä teemoista nousee suurempia aihekokonaisuuksia eli kategorioita. Kategoriat syntyvät ajan kanssa aineiston tulkinnan pohjalta. Analysoituani haastattelut ja luokiteltuani ne tutkimuskysymysteni perusteella muodostin vastauksista vastauskategorioita. Vastauskategorioihin jaoin samansuuntaiset vastaukset, joka helpotti niiden käsittelyä ja auki kirjoittamista.

5.5 Tutkimuksen laatu, luotettavuus ja eettisyys

Hirsjärvi ja Hurme (2008, 184) määrittelevät hyvän haastattelurungon yhdeksi menetelmäksi, millä tavoitella tutkimuksen laadukkuutta. Apukysymysten ja teemojen tai luokittelun pohtiminen etukäteen on suotavaa. Teknisten asioiden hoitaminen on myös laadun varmistusta, kuten nauhureiden toimimisen varmistaminen. Tein haastattelurungon (liite 2) hyvissä ajoin etukäteen ennen haastatteluiden aloittamista. Harjoittelin haastattelun tekemistä, koska en ollut aiemmin tehnyt tutkimushaastatteluja. Ensimmäisen haastattelun jälkeen pohdin myös lisää apukysymyksiä tulevia haastatteluja varten. Laadun varmistusta tein myös niin, että litteroin haastattelut viimeistään seuraavana päivänä haastattelusta, jolloin asiat olivat vielä tuoreena muistissa.

Luotettavuus ja laadukkuus kulkevat tutkimuksessa käsi kädessä. Haastattelun luotettavuutta lisää se, että kaikki haastattelut ovat noudattaneet tietyiltä osin samaa kaavaa tallenteiden, haastattelurungon, litteroinnin ja luokittelun suhteen.

(Hirsjärvi & Hurme 2008, 185). Tässä tutkimuksessa on pyritty luotettavuuteen ja haastattelut ovat noudattaneet näissä asioissa samaa kaavaa. Tutkimuksen reli-aabelius tarkoittaa Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 186) mukaan tutkimuksen toistet-tavuutta eli sitä, että jos tutkimus toistettaisiin, olisi lopputulos sama. Validius tar-koittaa Saukkosen ([Viitattu 21.11.2013]) mukaan yleisesti johtopäätösten luotetta-vuutta eli sitä, että tutkimuksessa tutkitaan sitä, mitä on tarkoituskin tutkia. Validius ja reli-aabelius liittyvät siis tutkimuksen luotettavuuden tarkasteluun. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen luotettavuutta ei voida mitata täysin samalla lailla. Määräl-lisestä tutkimuksesta on mahdollista todistaa toistettavuus ja päästä samaan lop-putulokseen. Laadullisessa tutkimuksessa täytyy huomioida, että aineisto kerätään haastattelemalla ihmisiä, eikä voida olettaa, että vastaukset tutkimusta toistettaes-sa olisivat sanantarkasti samat.

Tutkimuksen eettisyyttä voidaan tarkastella tutkimuksen tarkoituksen, suunnitel-man, haastattelutilanteen, purkamisen, analyysin, todentamisen ja raportoinnin kautta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 20) Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuottaa tietoa perhetyöhön sitoutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Onnistunut perhetyö mahdollis-taa lapsen paluun kotiin sijoitusjakson jälkeen. Tutkimuksesta on tehty suunnitel-ma, haastatteluille on saatu tutkimuslupa ja haastateltaville on taattu luottamuksel-lisuus. Haastattelutilanteet käsiteltiin huolellisesti ja aineisto purettiin luottamuksel-lisesti. Haastattelujen ja tutkimuksen raportoinnissa on myös kiinnitetty erityistä huomiota luottamuksellisuuteen ja eettisyyteen.

Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 20) mukaan tärkeimmät eettiset periaatteet ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa ovat haastateltavan suostumus, luottamuksellisuus ja yksityisyys. Tutkimukseen osallistuminen oli haastateltaville täysin vapaaehtoista. Nauhojen tuhoaminen heti litteroinnin jälkeen, sekä litteroidun aineiston säilyttämi-nen asianmukaisesti ilman, että siihen on ulkopuolisen mahdollista päästä käsiksi, varmistivat osaltaan haastateltavien yksityisyyttä. Litterointi tehtiin myös yksityi-syyttä suojaten, enkä kirjannut nimiä litterointivaiheessa. Tutkimuksessani en tule mainitsemaan lastensuojeluyksikköä, mihin tutkimus on suoritettu haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi. Nämä tutkimuksen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyvät asiat kerroin myös haastateltaville haastatteluiden alussa. Tutkimuksen

luotettavuudesta ja eettisyydestä kertominen haastateltaville on tärkeää erityisesti, kun ollaan tekemisissä arkojen asioiden kanssa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Haastateltavien taustatiedot

Haastattelin tutkimukseeni neljää vanhempaa, joiden lapsi on joko ollut tai on sijoitettu lastensuojeluyksikköön, johon opinnäytetyöni teen. Kaikki sijoitukset ovat tapahtuneet viimeisen vuoden sisällä ja kyseessä olevat sijoitukset ovat avohuollon sijoituksia. Haastateltavista kaikki olivat naisia. Haastateltavien lapset olivat 7-17-vuotiaita. Haastateltavista kaksi oli avioliitossa ja kaksi yksinhuoltajaa. Asiakaspolut olivat haastateltavilla kaikilla erilaisia. Ongelmat perheissä ja lapsilla, mitkä johtivat sijoituksiin, liittyivät muun muassa vuorokausirytmiin, koulunkäyntiin ja pelaamiseen. Haastateltavista kaikki olivat osallistuneet perhetyöhön. Kahdella haastateltavista oli aiempaa kokemusta lastensuojelun palveluista.

Seuraavissa kappaleissa käsittelen haastattelujen perusteella saamiani tuloksia tutkimuskysymysten kautta. Haastateltaviin viittaan käyttämälläni lyhenteillä H1, H2, H3 ja H4.

6.2 Mitkä tekijät vaikuttavat asiakkaan perhetyöhön sitoutumiseen?

Analysoidessani haastatteluaineistoa tutkimuskysymysteni avulla, päätin lopuksi kategorisoida vastaukset samankaltaisuuden perusteella. Loin omat kategoriat, jotka kuvasivat haastateltavien vastauksia. Käyttämäni kategoriat ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni olivat seuraavat: asiakkaan oma päätös sitoutua, perhe kriisissä, aikaisempi kokemus, lapsen suhtautuminen, tavoitteet ja henkilökohtaisuus. Seuraavissa kappaleissa käsittelen vastauksia näiden kategorioiden avulla.

Asiakkaan oma päätös sitoutua. Asiakkaan oma päätös sitoutua sekä halu saada muutosta oli yksi suurimmista syistä asiakkaan sitoutumiseen. Asiakkaalla saattaa olla jo kokemuksia muista lastensuojelun palveluista, jotka eivät välttämättä ole tuoneet toivottua apua tilanteeseen, jolloin asiakkaalle saattaa tulla tunne, että lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on viimeinen vaihtoehto.

Mä päätin, että mä sitoudun ja ei mulla oo ollu mitään ongelmaa asian kans. --Ehkä se mun oma päätös ja halu saada apua ensi pojalle ja

sitte tietenkin ittellessä. Ja sitte, et jaksaa tulevaisuudessa sitte. Ja ehkä mä ajattelin jotenkin, et tää voi olla viimeinen keino. (H3)

Kyllä siihen niinku siis sitouduttiin heti niinku sillä alusta pitäen ja minä ja mieheni kumpikin. (H1)

Halu saada apua sekä itselle, että lapselle motivoi vanhempia sitoutumaan. Osa vanhemmista totesi vain, että kyllä sitouduimme, mutta välillä oli hankala keksiä syitä, että miksi. Sitoutumiseen vaikuttavia tekijöitä on varmasti todella monia, eikä niitä ole aina helppoa tai mahdollistakaan nimetä.

Perhe kriisissä. Perheen tilanne kotona saattaa ajautua melko tukalaksi ennen kuin apua lähdetään hakemaan. Perhe saattaa olla jo tilanteessa, mistä ei omin avuin löydä ulospääsyä, mikä motivoi sitoutumiseen.

Ehkä se oli sellanen, et meillä oli niin mottitilanne kotona. - - Niin sitte musta rupes tuntumaan, et oikeestaan tää onki niinku tällä hetkellä varmaan ainut valo tunnelin pääs. Et siihen tarttuu kiinni vähä niinku hukkuva oljenkorteen. En oo katunu. (H2)

- - me oltiin kotona dead end. Me oltiin siis kuitenkin siinä pisteessä, että tämä ei voi jatkua näin. - - Että ei joka päivä voi alkaa tällä tavalla. (H1)

Perheen tilanteen kriisiytyessä motivaatio muutokseen kasvaa, mikä edistää myös työskentelyyn sitoutumista. Epätoivon tunteet tilanteesta helpottavat avun vastaanottamista, vaikka avuntarpeen myöntäminen ei aina olekaan helppoa. Etenkään kun on kyse oman lapsen kasvattamisesta, minkä moni vanhempi kokee yhdeksi tärkeimmistä tehtävistään ja tarkoituksistaan.

Aikaisempi kokemus. Aikaisempi kokemus vaikuttaa paljon asiakkaan asennoitumiseen ja sitoutumiseen lapsen sijoitusta, perhetyötä ja koko lastensuojelua kohtaan. Yhdellä haastateltavista oli ennestään kokemusta lapsen sijoituksesta kodin ulkopuolelle, joten hän koki sen auttaneen omassa sitoutumisessaan prosessiin. Hän myös koki, että perhetyö oli hänelle itselleen antoisaa.

No mä sain ittekin siitä niin paljon. Ja sitte kun mulla nyt oli ennestään ollut, niin mun oli helppo lähteä. (H4)

Aikaisemmat epäonnistumisen kokemukset vaikuttavat myös. Yhdellä haastateltavista oli aikaisempaa kokemusta avohuollon perheohjauksesta, hän koki sen irrallisena, eikä omaan tilanteeseensa sopivana palvelumuotona. Nyt hän koki perheyön sijoituksen yhteydessä enemmän merkityksellisenä.

No nyt se tavallaan jotenki, et se liittyy johonki, et täs on niinku pohja. Tai mä koen ainaki niin. Että tästä on ollu enemmän hyötyä ku silloin aikanaan. (H3)

Oikea palvelu ei välttämättä osu aina ensimmäisellä kerralla kohdalle, jolloin joudutaan pohtimaan vaihtoehtoisia palveluita. Palvelun ja työntekijöiden vaihtuminen rasittavat aina asiakasta, hän joutuu jälleen tutustumaan uusiin ihmisiin ja kertomaan samoja asioita moneen kertaan. Tällaisia tilanteita kuitenkin väistämättä osuu ajoittain kohdalle, jolloin täytyy vain pyrkiä molemminpuoliseen kärsivällisyyteen ja avoimuuteen.

Lapsen suhtautuminen. Paljon vaikuttaa lapsen suhtautuminen sijoitukseen ja perhetyöhön. Avohuollon sijoitus tuleekin tapahtua sekä vanhemman, että 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumuksella, mutta suostuuko lapsi pitkin hampain vai yhteistyössä, vaikuttaa koko perheen sitoutumiseen. Puolison tai muun perheen sitoutuminen merkitsee myös paljon. Vanhemman on paljon helpompi sitoutua prosessiin, kun tietää, että koko perhe on sitoutunut työskentelyyn.

Ja sitte se, että tyttö siihen itte lähti, ei häntä niinku mitenkää pakotettu tai kammettu ja väen väkisten kannettu. (H1)

Ja poikahan oli heti kans, että jees, ilman muuta. (H2)

Jos perheessä on muita lapsia, vaikuttaa myös heidän suhtautumisensa sitoutumiseen. Toisaalta myös juuri muiden lasten vuoksi perhetyöhön saatetaan sitoutua. Toivotaan apua tilanteeseen, joka on ajanut koko perheen kriisiin ja vaikuttaa myös sisarusten elämään.

--Joka aamu on, ihan kamalaa. Ja se, että se ei ollu pelkästään mulle ja mun miehelle ja tytölle, vaan se oli niinku sisaruksille kans. (H1)

Perhetyö ja lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle on aina koko perhettä koskettava kriisi. Vanhempien tulee ajatella tilannetta jokaisen lapsen kannalta ja pyrkiä näkemään kokonaisuus tilanteesta.

Tavoitteet. Tavoitteet, niiden asettaminen ja seuraaminen auttavat asiakasta sitoutumaan. Tavoitteiden avulla perhekin muistaa, miksi tässä ollaan ja mihin pyritään. Tavoitteiden tulee kuitenkin olla sellaisia, mihin kaikkien osapuolten on mahdollista sitoutua. Oikeanlaisten tavoitteiden asettamisen kautta luodaan pohja onnistuneelle prosessille. Tavoitteita voidaan myös muokata työn edetessä, mikäli se nähdään tarpeelliseksi. Perheet ja asiakkaat saattavat myös tarvita apua tavoitteiden asettamisessa ja on hyvä, että tavoitteet luodaan yhdessä.

Mä en varmaan siinä tilantees olisi niihin yksin pystynykkää... Et sitte mulla oli niinku tukia takana. (H4)

--Muistuttaa tyttöä ja meitä siitä, et pitää olla ne tavoitteet ja siitä asettamisesta ja onhan se niinku, että on niinku aikuisia jotka välittää. (H1)

Tavoitteiden mukainen työskentely ja useat aikuiset ja viranomaiset lapsen ja perheen ympärillä viestivät myös välittämisestä. Kaikesta ei ole tarpeen, eikä mahdollistakaan selviytyä omin voimin, apua ja tukea on saatavilla.

Henkilökohtaisuus. Perhetyö sijoituksen yhteydessä koettiin myös henkilökohtaisemmaksi. Vanhemmilla oli luottamusta siihen, että perhetyöntekijät tietävät asiakkaidensa tilanteet ja tuntevat heidät.

--Nyt on tavallaan tää perhetyö tullu oikeaan osotteeseen ja sitte se, että ne niinku tuntee meidät, tietää tilanteen niin... Tuntuu, et se on vähä semmosta niinku, henkilökohtasempaa. (H3)

On tärkeää, että perhetyöntekijät pysyvät tilanteen tasalla ja käyttävät aikaa myös perheeseen tutustumiseen. Tutustumisen kautta luodaan pohja luotettavalle vuorovaikutussuhteelle.

6.3 Miten perhetyöntekijät voivat edistää asiakkaan sitoutumista perhetyöhön?

Tässä kappaleessa käsittelen toiseen tutkimuskysymykseeni saamiani vastauksia. Toisen tutkimuskysymyksen vastauskategoriat ovat seuraavat: perhetyöntekijöiden suhtautuminen, asioiden selittäminen, perhetyöntekijän ammatillisuus ja luonne, perhetyön aloitus sekä tilanteen ”normaalius”.

Perhetyöntekijöiden suhtautuminen. Perhetyöntekijöiden suhtautumisella vanhempiin on todella suuri vaikutus. Syyllistävä tai tuomitseva suhtautuminen on väärä lähtökohta lähteä rakentamaan luottamuksellista suhdetta. Virheistä ja heikkouksista saa ja pitää sanoa, mutta hienotunteisesti. Luottamuksellinen suhde ja luottamus perhetyöntekijöitä kohtaan ovat avainasemassa perhetyön onnistumisen kannalta. Koettiin myös, että tulevaisuuteen suuntautuva lähestymistapa on parempi kuin syitä etsivä.

Joo, siis kyllä siis se suhtautuminen - - et se ei oo niinku tuomitsevaa, et sä oot ny aivan niinku huono vanhempi tai tällä tapaa. - - Mutta se, että vanhempia ei niinku syrjäytetä - -Se oli tärkeää, että ei syyllistetty. (H1)

Semmonen hyökkäävä tai semmonen syitä etsivä, semmonen et mikä tähän nyt on syy, että pengotaan niinku sen ihmisen asioita, niin se on mun mielestä ihan väärä. Et se, et pitäs kuitenkin ajatella jokaisen ihmisen kohdalla tulevaisuuteen ja miettiä niitä keinoja, et mitenkä sen perheen asiat vois niinku lähteä luistamaan paremmin. (H3)

Semmonen sympaattinen ja sitte, että se ei alota hyökkäävästi, niinku et se ei rupia syyllistämällä koska niinku heti.. Tokihan niistä virheistäki pitää sanoa, mitä niinku vanhempi tekee, mut se ei oo niinku se tyyli millä sä lähestyt sitä asiaa. (H4)

Yhdellä haastateltavista oli aiempaa kokemusta syyllistämisestä sosiaalityöntekijöiden osalta, mikä heikensi hänen motivaatiotaan työskentelyyn. Syyllistävä lähestymistapa tuskin koskaan tuottaa hyviä lopputuloksia.

Ite oon kokenu sen, että on syyllistetty esimerkiks pojan käytöksestä mua... Että ensinnäki sosiaalipuolella... (H3)

Perhetyöntekijän luonteva suhtautuminen ja kannustaminen, tulevaisuuteen ja voimavarojen löytämiseen keskittyvä työote ovat hyviä lähtökohtia perhetyölle.

Asioiden selittäminen. Asioiden selittäminen, kuinka mikäkin asia toimii ja mitä mikäkin tarkoittaa on hyvin oleellista. Haastateltavat kertoivat, että eivät esimerkiksi tienneet etukäteen, mitä avohuollon sijoitus tarkoittaa ja millainen paikka yksikkö on ja kuinka sijoitus vaikuttaa heidän vanhemman rooliinsa. Kertomalla ja selittämällä näitä asioita yksityiskohtaisesti, alennetaan vanhempien kynnystä ottaa apu vastaan. Asioiden selittäminen auttaa myös kumoamaan vanhempien omia ennakkokäsityksiä lastensuojelusta.

No ehkä varmaan sillä niinku sosiaalityöntekijäki teki mulle, se niinku selitti ihan A:sta alkaen, että mikä tää paikka on. Että tämä ei oo mikää suljettu ja että kotiin pääsee.--Et sanotaan, et sillälailla justiin, et selittää niinku rautalangasta kääntää, että ku me äidit ollaan varmaa vähä yksinkertaasia. (H2)

Jos lastensuojelusta ei ole aikaisempaa kokemusta, saattavat ennakkokäsitykset sijaishuollosta olla hurjiakin. Avohuollon sijoitus sekoitetaan helposti huostaanottoon. Selittämällä ja kertomalla asioista autetaan vanhempia ymmärtämään, mistä on kyse ja kumoamaan ennakkoluuloja lastensuojelusta.

En olis tienny itte tätä, kylläkään... Ja kyllähän mulla oliki ensi, että joku tommonen niinku lastensuojelu, että ja huostaanotto no ei. Tai siis, no tavallaan. Tai no totta kai ne kuulostaa niinku kammottavilta, mutta ei, ei todellakaan, se ollukkaa sitte sitä mitä mä kuvittelin. (H2)

Vanhempien ennakkoluulot lastensuojelusta saattavat olla hyvinkin negatiivisia. Kertomalla avoimesti eri palvelumuodoista ja tukitoimista autetaan kumoamaan näitä ennakkoluuloja ja vahvistetaan luottamusta työntekijöiden osaamista kohtaan.

Perhetyöntekijän ammatillisuus ja luonne. Perhetyöntekijän ammatillisuus ja luonne vaikuttavat myös asiakkaan sitoutumiseen. Helposti lähestyttävyyys, avoimuus ja ymmärrys asiakasta ja asiakkaan tilannetta kohtaan auttavat luottamuksellisen suhteen muodostamisessa. Ehdottomana edellytyksenä perhetyölle koettiin luottamus. Sympaattisuus ja tuki vanhemmalle auttoivat jaksamaan vaikeinkin

aikoina. Perhetyö sijoituksen yhteydessä koettiin hyvin olennaisesti osana prosessia ja apuna vanhemmuuteen.

Semmosen ymmärryksen kautta, että yritetään ymmärtää jokasen ihmisen tilannetta. (H3)

Kyllä siinä niinku ainaki luottamus pitää olla. – Kyllähän mäkin tarvittin apua. Ja hyviä neuvoja ja niinku voimaa ja mä tiesin et ne on mun takana. (H4)

--Ne on ihan sellasia mukavia ja rentoja ihmisiä, että ihan sillai helposti lähestyttäviä. Ja sitte kuitenkin on semmosta ymmärrystä siihen tilanteeseen. (H3)

Perhetyöntekijän ammatillisuutta arvostetaan, se ei ole helppo ammatti. Perhetyöntekijän persoona ja luonteenpiirteet ovat iso osa hänen ammatti-identiteettiään.

Perhetyön aloitus. Perhetyön aloitus on hyvin tärkeässä asemassa. Perhetyö pyritään aloittamaan aina heti sijoituksen alkaessa ja perhetyöntekijät pyrkivät olemaan mukana jo aloitusneuvottelussa, mikä koettiin hyväksi. Aloitusneuvottelussa määritellään tavoitteet sijoitusjaksolle, minkä vuoksi on tärkeää, että perhetyöntekijät ovat siinä mukana.

Tätä aihetta sivusimme monessa haastattelussa. Koin, että se liittyy tärkeästi myös perhetyöntekijöiden keinoihin auttaa vanhempia sitoutumaan, vaikka aiheeseen ei suoraan siirryttykään.

Tilanteen ”normaalius”. Vanhemman on myös helpompi käsitellä omia tunteitaan ja mahdollisia itsesyytöksiään, jos hän kuulee, ettei tilanne ole mitenkään epänormaali, vaan että tällaista voi sattua kenelle tahansa.

Ja kun tulee tällainen konflikti, niin se on niinku normaalia, tai jotenki sen rajoissa tai sillä tavalla. Että nyt vaan niinku tämän ajan ollaan niinku apuna tässä. (H1)

Jos vanhempi tietää toisia perheitä, joissa on ollut lastensuojelun palveluita tai tukitoimia käytössä, lisää sekin tilanteen ”normaaliutta” ja antaa mahdollisuuden tietynlaiseen vertaistukeen tai ainakin ajatukseen siitä.

6.4 Miten asiakas itse voi lisätä omaa sitoutumistaan perhetyöhön?

Kolmannen ja viimeisen tutkimuskysymyksen vastauskategoriat ovat seuraavat: oma halu muutokseen, lapsen etu ja aikaisempi kokemus.

Oma halu muutokseen. Yksi suurimmista tekijöistä lisätä omaa sitoutumistaan oli oma halu muutokseen. Halu muutokseen auttaa pääsemään tavoitteisiin ja vie eteenpäin.

Meillä oli itellä omakohtaisesti se halu, et tää elämä muuttus paremmaksi. (H2)

No jos on motivoitunu ja haluaa muutosta siihen tilanteeseen, niin kyllä se ainaki auttaa siihen sitoutumiseen. – Et se vaan se halu, et saa sen muutoksen, et sitte pääsee niihin tavoitteisiin, se niinku vie eteenpäin. (H3)

Halu muuttua tai muuttaa omia toimintatapojaan motivoi työskentelyyn. Oma halu saattaa syntyä milloin ja mistä tekijöistä johtuen tahansa. Jokaisen motiivit ovat erilaisia. Edellisen tutkimuskysymyksen perusteella omaa halua muutokseen lisää muun muassa perheen kriisi, lapsen suhtautuminen, tavoitteet ja aikaisemmat kokemukset.

Lapsen etu. Oman lapsen etu on yksi hyvin tärkeä tekijä, mikä lisää vanhemman sitoutumista perhetyöhön. Oman lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ei ole milloinkaan helppo päätös. Päätökseen tekemiseen vaikuttaa oman lapsen etu ja hyvinvointi.

No kyllähän siinä pitää niinku aatella, että mikä se on se lapsen paras. Ilman muuta, että vaikka kipiää tekikin, nii ehottomasti se on niinku pitkällä tähtäimellä lapsen parhaaks. -- Pittää aatella sitä, mikä on se lapsen etu ennen kaikkea. Ja omaaki. – Pitää niinku antaa toisten auttaa. (H1)

No tietysti ku mulla ei oo ku tuo yks mukula, niin se on mulle kaikki kaikes, niin totta kai mä niinku haluan sen hyvää ja että siitä tulis kunnon mies. (H2)

Oman lapsen etu menee kaiken muun edelle. Asioiden ajattelemisen pidemmälle tulevaisuuteen auttaa, jokainen vanhempi haluaa kuitenkin tarjota lapselleen parhaat mahdolliset eväät tulevaisuuteen.

Aikaisempi kokemus. Omaa sitoutumista lisäsi myös hyvä kokemus avohuollon sijoituksesta toisen lapsen kohdalla. Jos lastensuojelu oli ennestään tuttua, silloin oli matalampi kynnys lähteä hakemaan apua ja tiesi mihin ottaa yhteyttä.

No varmaan siksikin, ku mulla oli jo niinku ennestään kokemusta siitä ja, et ei niinku sillälailla jännittäny... Et sillai varmaan oli helpompi. Tai helppo. (H4)

Aikaisemman kokemuksen perusteella tietää, mitä on odotettavissa ja, kuinka asiat etenevät. On helpompi sitoutua johonkin, minkä tietää jo ennestään hyväksi menetelmäksi, kuin johonkin uuteen ja vieraaseen.

6.5 Muita tutkimuksessa nousseita teemoja

Haastatteluista nousi esiin myös muita, kuin suoraan sitoutumiseen vaikuttavia tekijöitä, jotka halusin myös nostaa esiin. Olen käyttänyt tässä kappaleessa myös samaa kategorisointimenetelmää kuin aiemmissa kappaleissa. Vastauskategoriat ovat seuraavat: perhetyön anti, tukiverkoston merkitys ja vanhempien tuntemukset.

Perhetyön anti. Kysyin haastateltavilta, millaista perhetyö on ollut, mitä he ovat tehneet ja mitä heille on jäänyt perhetyöstä käteen. Haastateltavista yksi kuvasi perhetyötä eräänlaiseksi tiedonkuluksi, jota ilman ei olisi tiennyt lapsensa kuulumisia niin hyvin. Perhetyön kautta tietää myös, mihin jatkossa ottaa yhteyttä, jos tulee jotain ongelmia tai kysyttävää.

Jos sitä ei olisi niin ei oikestaan tietäisi, mitä pojalle kuuluu ja mitä se täällä tekee. Että semmosta. Et se on vähä niinku semmosta tiedonkulkua puolin ja toisin sitte. – Mihin ottaa yhteyttä jos jotain tulee, et tietää kuinka joissaki tilanteis kotona toimia tai jotaki tämmöstä.. (H2)

Yksi vanhemmista toi ilmi oman tuen tarpeensa, mihin perhetyö oli auttanut. Perhetyö auttoi myös sääntöjen luomisessa ja tuki vanhemmuutta ja auttoi vanhempia tekemään päätöksiä.

Lähinnä se oli niinku mun tukemista ja sitte siinä niinku kävi ilmi, että mikkä on mun heikot puolet.. Et kaikki, että rupes itteki ajattelemaan, et miten vois toimia niinku paremmin. Et sitä rupes ajattelemaan niinku sillälailla.. eritavalla. (H4)

Mun oma jaksaminen on ollu yks tavote – on se ihan kiva, että joku sanoo, että ajattele välillä itseäski. Yks juttu oli se, että ku mä oon kokenu, että on vissiin perhetyöki kokenu, että mä oon ylihuolehtivainen äiti.. niin tavallaan se, että osaa höllätä ja antaa kuitenkin sille lapselle sitä semmosta vapautta.. tai vastuuta. (H3)

Yksi haastateltavista toi ilmi, että perhetyön merkitys on ollut suuri myös parisuhteelle ja sitä kautta koko kodin ilmapiirille.

Sitte totta kai se ny on parantanu mun ja miehenki suhdetta hirviästi. – Että ei meillä enää taideta tapellakkaa ku aiva olemattomista asioosta, että ei oo enää sellaista huuto-äänestystä. (H2)

Kuten jo aiemmin on todettu, on perhetyö laaja käsite, joka sisältää monia erilaisia menetelmiä ja työtapoja. Tästä johtuen on myös perhetyön anti jokaiselle erilainen.

Tukiverkoston merkitys. Yksi vanhemmista nosti esiin tukiverkostojen merkityksen perheiden elämässä. Läheisistä ja sukulaisista muodostuvat tukiverkostot auttavat perheitä selviytymään erilaisista pulma- ja ongelmatilanteista, joita elämässä vastaan tulee. Tukiverkostot jakavat tunteita, huolia, murheita, kannustavat toisiinsa ja iloitsevat toistensa onnistumisista.

Mun omat sisarukset ja äiti asuu tuota toisella paikkakunnalla, et sillai ei oo sellasta sukulaisverkkoo ihan tässä sillä tavalla ja... ja miehen vanhemmat asuu kans toisella paikkakunnalla ja – aika niinku pieni semmonen kontrolloiva ryhmä se on. – Että kyllä ku ei sitä oo sitä pientä kylää enää, missä ne (nuoret) elää.. (H1)

Tukiverkostojen ja läheisten merkitys perheelle on suuri, oli sitten lastensuojelun tarvetta tai ei.

Vanhempien tuntemukset. Osa vanhemmista toi esille omia tuntemuksiaan sijoituksen tullessa ajankohtaiseksi. Vanhemmat kokivat monenlaisia tuntemuksia, joista useat olivat negatiivisia ja liittyivät itsesyytöksiin ja epäonnistumisen kokemuksiin. Sijoituksen alkaessa, oli kyseessä sitten avohuollon sijoitus tai huostaanotto, on tuki vanhemmille erityisen tärkeässä asemassa. Vanhemmat kokevat monenlaisia tunteita ja psykososiaalinen tuki on silloin tarpeen.

Kyllähän sitä tunsin niinku epäonnistuneensa täysin, kertakaikkisesti...
-- Että kyllä siinä niinku itsetunto aikalaille äitinä teki et.. pärjää sen oman lapsensa kanssa ja saa sen kasvatettua, nii et se on sellanen niinku, kaikkein tärkeintä. Että oli siinä iso semmonen epäonnistumisen tunne, mutta ku tiesi et näin täytyy teherä, kumminki... (H1)

Mullaki oli se et jotenki kauhian vaikia tunnustaa, että mä en oo pärjänny tuon mukulan kans. Et siinä on yks sellanen kynnys luovuttaa se jollekkin muulle, että tee sille jotaki ku mä en osaa. (H2)

Vanhempien saama tuki lapsen sijoituksen yhteydessä on viime aikoina ollut keskusteluissa ja kirjallisuudessa törmäsin aiheeseen myös useasti. Vanhemmankin on tärkeää saada tukea sijoituksen aikana ja omien tunteidensa käsittelyssä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Oman lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ei ole koskaan vanhemmalle helppo päätös. Joskus se saattaa kuitenkin olla paras vaihtoehto tilanteeseen ja ainut valo tunnelin päässä. Mitä ovat ne tekijät, jotka vaikuttavat vanhemman päätökseen sitoutua tai olla sitoutumatta perhetyöhön, jonka avulla mahdollistetaan lapsen paluu saattaen takaisin kotiin laitossijoituksen jälkeen? Miksi vanhemmat ovat sitoutuneita ja motivoituneita muutostyöhön? Miksi kaikki eivät ole? Onko vanhemman sitoutumiseen mahdollista vaikuttaa ja kuinka? Kuinka vanhempi voi itse vaikuttaa omaan sitoutumiseensa? Tällaisiin kysymyksiin lähdin opinnäytetyössäni etsimään vastauksia vanhemmilta, joilla on kokemusta sijaishuollon perhetyöstä. Tutkimustulokseni perustuvat vanhempien kokemuksiin ja ajatuksiin sitoutumiseen liittyvistä tekijöistä.

Tutkimukseeni osallistuneista vanhemmista kaikki olivat sitoutuneita perhetyöhön sijoituksen yhteydessä. Tosin vanhempien oli osittain hankalaa pohtia sitoutumista ainoastaan perhetyön näkökulmasta. Perhetyö on kuitenkin sijoituksen yhteydessä tapahtuvaa. Vanhemmat vastasivat kysymyksiini omien kokemustensa perusteella. En tiennyt etukäteen vanhempien sitoutumisen tasoa, tiesin ainoastaan, että vanhemmista kaikki olivat osallistuneet perhetyöhön, mikä olikin yksi kriteereistä haastateltaville. Nyt tulosten analysoinnin jälkeen on mielenkiintoista pohtia, kuinka erilaisia tuloksia olisin saanut, jos kaikki vanhemmista eivät olisi olleet näin sitoutuneita. Tai mitä lisää olisin mahdollisesti saanut tutkimukseeni, jos mukana olisi ollut vanhempia, jotka eivät olisi halunneet osallistua perhetyöhön? Tällaisia haastateltavia olisi luultavasti ollut hankalampi saada mukaan, mutta olisi mielenkiintoista saada myös vastaus kysymykseen: miksi vanhemmat eivät ole sitoutuneita perhetyöhön?

Sitoutumisen tärkeydestä lastensuojelun avohuollossa puhuu myös Rätty (2012, 271), jonka mukaan palvelunsaajan omaehtoinen aktiivisuus ja osallistuminen ovat edellytys myös avohuollon palveluiden järjestäjille. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat toivat esille monia asioita, jotka ovat vaikuttaneet heidän sitoutumiseensa. Vanhemman päätös sitoutumiseen muodostuu monien eri tekijöiden seu-

rauksena, joista tärkeimmäksi tutkimuksessa nousivat asiakkaan oma päätös sitoutumiseen, halu muutokseen ja oman lapsen etu. Teoria perhetyöstä tukee tätä asiakkaiden näkemystä; perhetyö on muutokseen tähtäävä työskentelyä tavoitteena lasten ja perheiden kasvava hyvinvointi (Reijonen 2005, 10).

Haastateltavat kokivat tulevaisuuteen suuntautuvan lähestymistavan paremmaksi, kuin ongelmalähtöisen lähestymistavan. Tätä mieltä on myös Saarnio (2005, 247), joka puoltaa ratkaisukeskeistä lähestymistapaa. Asiakkaan voimavaroja etsimällä ja kääntämällä ongelmia vahvuuksiksi vältetään syytelyltä ja ahdistuneisuudelta. Vanhemmat korostivat, että perhetyöntekijöiden ei ole hyvä lähestyä asiakasta tuomitsevasti tai syyllistävästi. Vanhempien syrjäyttäminen tai syyllistäminen ei johda luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen syntymiseen, mikä on onnistuneen perhetyön edellytys.

Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde asiakkaan ja työntekijän välillä on pohja onnistuneelle työskentelylle. Asiakkaan aito kuuleminen ja kunnioitus ovat tärkeitä tekijöitä tällaisen suhteen muodostumiselle. Tiiviin yhteistyön avulla perheiden ja vanhempien kanssa pyritään muuttamaan kodinolosuhteet sellaisiksi, jotta lapsen on mahdollista elää turvallisesti omassa kodissaan. (Tulensalo & Ylä-Herranen 2008,22). Myös tutkimustulokseni tukevat tätä ajatusta. Haastateltavat painottivat luottamuksen merkitystä ja avoimuutta, sekä perhetyöntekijän ammatillisuutta. Asiakkaan kokemus työskentelyn henkilökohtaisuudesta on myös tärkeää. Asiakkaalle syntyy silloin kokemus ja luottamus työntekijää kohtaan, että hän todella tietää, mitä on tekemässä, tuntee asiakkaan ja asiakkaan tilanteen niin hyvin, että pystyy siihen vaikuttamaan. Sosiaalityötä tehdään aina ihmisen omasta persoonasta käsin, joten työskentelyssä on pakostakin mukana myös työntekijän tunteet. Ei sosiaalityöstä turhaan sanota, että se on tunnetyötä. Työntekijän tärkein työväline on hänen oma persoonansa.

Määrittelemällä perhetyölle konkreettisia tavoitteita, on työskentelyä mahdollista arvioida (Reijonen 2005, 11). Tähän ajatukseen yhtyivät myös vanhemmat. Tavoitteiden asettaminen koettiin tärkeänä osana perhetyötä, joka osaltaan vaikutti myös sitoutumiseen. Tavoitteiden saavuttaminen vie eteenpäin ja lähemmäs kohti muutosta. Perhetyöntekijöiden tuki tavoitteiden asettamisessa koettiin myös hyväksi.

Tulensalo ja Ylä-Herranen (2008, 23) määrittelevät yhdeksi lastensuojelun sosiaalityön keskeisimmäksi tavoitteeksi vanhempien haastamisen ajattelemaan toimintansa merkitystä lasten kannalta. Yksi haastateltavista toi ilmi oman ajattelun muutoksensa perhetyön ansiosta. Omien heikkouksien oivaltaminen vahvistaa sitoutumista ja halua muuttaa asioita. Ensinhän heikkoudet on löydettävä, ennen kuin tiedetään, mitä lähteä muuttamaan.

Järvisen ym. (2007, 43–44) mukaan lastensuojelun perhetyössä ovat jatkuvasti läsnä tuki ja kontrolli. Perhetyön tarkoituksena on tukea asiakasta ja pyrkiä saamaan aikaan positiivisia muutoksia, mutta työskentelyssä tapahtuu samanaikaisesti myös jatkuvaa arviointia. Suurin merkitys on Saarnion (2005, 248) mukaan sillä, millaisena asiakas asiakkuuden kokee, vapaaehtoisena vai vastentahtoisena. Tutkimukseeni osallistuvista vanhemmista kaikki olivat joko vapaaehtoisesti itse lähteneet apua hakemaan tai ottaneet sitä vastaan, kun sitä tarjottiin. Halu parempaan elämään sekä itselle, että muulle perheelle ja hyvän tulevaisuuden varmistaminen omalle lapselle motivoi vanhempia perhetyöhön sitoutumisessa, vaikka se samanaikaisesti aiheutti riittämättömyyden tunteita omasta vanhemmuudesta. Haastateltavista yksi toi ilmi, kuinka iso kynnys oli myöntää, ettei kykene huolehtimaan tai ettei pärjää oman lapsensa kanssa. Näiden tunteiden käsittely, tapahtui se sitten perhetyössä tai jossain muualla, on myös todella tärkeää. Lapsen palatessa takaisin kotiin sijoituksen jälkeen, täytyy vanhemmalla olla luottamusta omaan vanhemmuuteensa.

Yksi haastateltavista toi ilmi myös tukiverkostojen merkitystä. Nykyään ei ole enää pientä kylää ympärillä, jossa kaikki kasvattavat lapsiaan yhdessä. Jos lähellä ei asu sukulaisia tai muita läheisiä on kasvatustaakka vanhemmilla paljon suurempi. Mattsson (2009, 106) puhuu myös vertaistuen merkityksestä. Perheiden oloa helpottaa nähdä muita perheitä, jotka ovat samassa tilanteessa. Heidän oloaan helpottaa huomata, että perheet, jotka ovat lastensuojelun asiakkaina, ovat aivan tavallisia perheitä. Tätä ajatusta nosti esiin myös yksi haastateltavista. Vanhemman itsetunnolle on suuri kolahdus ja suuri kynnys lähteä hakemaan tai ottaa vastaan apua viranomaisilta. Jos perhetyöntekijät tässä tilanteessa pystyvät painottamaan, että tilanne on ”normaali tai edes sen rajoissa” ja, että tässä nyt ollaan apuna, kunnes perheen tilanne kohenee, helpottaa se vanhemman itsesyytöksiä.

Mustajärvi (2008, 96) löysi pro gradu-tutkielmassaan seitsemän tekijää, jotka vaikuttavat vanhempien sitoutumiseen. Ensimmäinen tekijä Mustajärven tutkimustulosten mukaan on huolten, ongelmien ja tavoitteiden määrittely perhetyön aloituksessa. Asiakkaan motivaatio, arvot ja asenteet vaikuttavat vanhemman sitoutumiseen. Vuorovaikutus ja yhteistyö nousivat myös Mustajärvellä yhdeksi sitoutumiseen vaikuttavaksi tekijäksi. Ja vielä viimeisenä vaikuttavina tekijöinä olivat perhetyön toteutus ja työntekijöiden ammattitaito, sosiaaliset verkostot sekä asiakkaan kokemus perhetyön merkityksellisyydestä. Opinnäytetyöni mukaan sitoutumiseen vaikuttaviksi tekijöiksi nousivat asiakkaan oma päätös sitoutua, perheen kohtaama kriisi, aikaisemmat kokemukset lastensuojelusta, lapsen suhtautuminen sijoitukseen, tavoitteet ja perhetyön henkilökohtaisuus. Perhetyöntekijät voivat tutkimustulosteni mukaan vaikuttaa asiakkaan sitoutumiseen omalla suhtautumisellaan, selittämällä asiat, omalla ammatillisuudellaan ja luonteenpiirteidensä avulla ja normalisoimalla tilannetta. Asiakkaan oma halu muutoksen, lapsen etu ja aikaisemmat kokemukset taas auttavat asiakasta lisäämään omaa sitoutumistaan. Perhetyön aloitus on myös suuressa merkityksessä ja määrittää, kuinka työskentely lähtee käyntiin. Tuloksissa näkyy paljon yhtäläisyyksiä. Uskon, että tutkimuksen toteuttaminen isommalle määrälle haastateltavia, olisi vahvistanut näitä tuloksia, mutta varmasti myös tarjonnut laajempaa vaihtelua. Mutta jopa näin pienellä määrällä haastateltavia sain mielestäni todella hyviä ja oikeansuuntaisia tutkimustuloksia, joita aiemmat tutkimukset ja kirjallisuus tukevat. Ja toisaalta taas tutkimustuloksista suurin osa oli melko yleistettävää ja samansuuntaisia Mustajärven tutkimuksen kanssa, että uskaltaisin kyllä lähteä niitä soveltamaan käytännössäkin.

8 POHDINTA

Lastensuojelussa painotetaan yhä enemmän ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen mallia. Huostaanotoista ja lastensuojelulaitoksista on tullut kiro sanoja, joita yritetään välttää viimeiseen asti. Mediassa mässäillään lastensuojelun kauhukertomuksilla, joissa pieni lapsi saa surmansa, eikä lastensuojelu puuttunut asiaan ajoissa. Lastensuojelu on suurimmalle osalle ihmisistä mysteeri, josta ei tiedetä muuta, kuin se mitä mediasta luetaan. Lastensuojelu aiheuttaa ihmisissä pelkoa, mikä kertoo juuri siitä kontrollista ja vallasta, mikä lastensuojelulla on. Bardy (2009, 40) kirjoittaa teoksessaan *Lastensuojelun ytimissä* siitä, kuinka näkymä lastensuojelusta avautuu keskiluokkaiselle vieraana ja pelottavana maailmana. Lastensuojelun kanssa ei haluta olla tekemisissä, vaikka sen tärkeys onkin kaikille selvää. Lastensuojelun avohuollon tukitoimista ja ennaltaehkäisystä ei niinkään tiedetä.

Lastensuojelussa on aina mukana niin tuki kuin kontrollikin. Lastensuojelulla on valta ja velvollisuus puuttua ihmisten henkilökohtaiseen perhe-elämään, mutta myös mahdollisuus tarjota perheelle tukitoimia ja apua vaikeissa tilanteissa selviytymiseen. Haastatellessani vanhempia kysyin lopuksi, haluavatko he vielä lisätä jotain. Yksi vanhemmista halusi tuoda esiin omat ajatuksensa lastensuojelusta. Hän pohti juuri tätä median ja julkisuuden muodostamaa negatiivista kuvaa lastensuojelusta ja toi esiin oman mielipiteensä siitä, että enemmän pitäisi julkisuudessa puhua lastensuojelun positiivisista vaikutuksista tavallisten ihmisten elämään. Eivät kaikki lastensuojelun asiakkaana olevat perheet ole väkivaltaisia, päihderiippuvaisia, jotka kaltoinkohtelevat lapsiaan.

Lastensuojelun ristiriitainen rooli tuen ja kontrollin välillä aiheuttaa joskus myös tahdonvastaisia toimenpiteitä. Lastensuojelun asiakkaiden, niin lasten kuin vanhempien, osallisuudesta käydään nykyään paljon keskustelua. Osallisuuden avulla asiakaslähtöinen tai ehkä tässä tapauksessa lapsi- tai perhelähtöinen näkökulma nousee paremmin keskiöön. Tutkimalla vanhempien sitoutumista, toivoin pystyväni myös vaikuttamaan vanhempien osallisuuteen positiivisesti. Vanhempien mielipi-

teiden ja näkemysten kysyminen sekä kuuleminen ovat tärkeässä asemassa lastensuojelu työskentelyyn sitoutumisessa.

Perhetyön kustannustehokkuutta on hankala osoittaa numeroilla, vaikka sen vaikutukset pitkällä tähtäimellä ovatkin selvät. Lastensuojelun perhetyö on hyvin tärkeä osa lapsi- ja perhekohtaisten palveluiden kokonaisuutta. Vaikka perhetyö melko uusi käsite onkin, alkaa siitä jo löytyä kirjallisuutta ja tutkimuksia runsaasti. Opinnäytetyöhön ei ollut hankala löytää teoriaa ja kirjallisuutta, paitsi sitoutumiseen kappaleeseen. Sitoutuminen on melko vaikea termi, jota ei sosiaalialalla ole juurikaan käytetty – ainakaan teoriassa ja kirjallisuudessa. Sitoutuminen on yleisemmin käytössä terveydenhuoltoalalla.

Opinnäytetyön tekeminen oli todella mielenkiintoista ja opettavaa. Oli hienoa päästä haastattelemaan vanhempia heidän kokemuksistaan ja näkemyksistään sekä analysoimaan niistä saatuja tuloksia. Opinnäytetyö lähti alkukankeuden jälkeen etenemään vauhdilla, ja se onkin melko lyhyessä ajassa toteutettu tutkimus. Muutama viikko enemmän aikaa olisi antanut enemmän aikaa hiomiselle ja vielä laajemmalle tutustumiselle kirjallisuuteen.

Opinnäytetyön aineisto perustuu neljään haastatteluun, joten kysymys ei ole kovin laajasta ja yleistettävästä tutkimuksesta. Tutkimustulokset ovat kuitenkin mielestäni hyviä ja osuvia, joskin ehkä hiukan tavanomaisia. Olisi mielenkiintoista nähdä, millaisia tutkimustuloksia saisi, jos tutkimuksen toteuttaisi isommalle joukolle haastateltavia. Tutkimustulosten avulla on perhetyöntekijöiden jatkossa mahdollista kiinnittää huomionsa tarkemmin eri sitoutumiseen vaikuttaviin tekijöihin.

Tutkimustulokset olivat mielestäni hyviä ja kattavia tutkimuksen suppeus huomioon ottaen. Tutkimustulokset ovat samansuuntaisia aiempien tutkimusten kanssa ja ne vahvistavat teorian tietoa. Olisi tietysti ollut hienoa saada uudenlaisia tuloksia sitoutumisesta ja näkökulmia perhetyöhön, joiden avulla tutkimukseen olisi saanut lisää syvyyttä. Tutkimustuloksissa ilmeni, että vanhempien sitoutumiseen eniten vaikuttavat oma halu ja päätös muutokseen. Kun keinot lapsen rajoittamiseen tai kasvatukseen kotona loppuvat ja tilanne ajautuu kaaokseen, ollaan valmiita ottamaan apu vastaan. Kuitenkaan monet ihmiset eivät tiedä lastensuojelun palveluita paljoakaan, joten avun pyytämistä ei välttämättä osata kohdistaa oikeaan osoitteeseen. Juuri tämän vuoksi oli mielestäni tärkeää nostaa ylös myös tuo aiemmin

kertomani vanhemman kommentti lastensuojelun julkisuuden imagosta ja kuinka sitä olisi tarpeen saada muutettua positiivisempaan suuntaan.

Vanhemman rakkaus lasta kohtaan ja lapsen hyvinvointi etusijalla saavat vanhemmat myös sitoutumaan perhetyöhön. Lapsen myönteinen suhtautuminen sijoitukseen vaikuttaa vanhemmankin päätökseen sitoutua prosessiin.

Jatkotutkimusaiheiksi pohdin tutkimuksen toteuttamista sellaisille henkilöille, jotka eivät ole halunneet lähteä perhetyöhön mukaan tai vaihtoehtoisesti sellaisille, jotka lähtivät, mutta joiden sitoutuminen työskentelyyn oli pientä. Olisi mielenkiintoista saada vastaus kysymykseen, miksi kaikki eivät ole sitoutuneita perhetyöhön ja onko tätä mahdollista muuttaa ja millä keinoin? Olisi myös todella mielenkiintoista haastatella sijoitettuja nuoria perhetyön vaikutuksista. Haastattelut voisi toteuttaa esimerkiksi nuorille, jotka ovat jo palanneet takaisin kotiin. Heiltä voisi kysyä, kuinka vahvasti he ovat kokeneet perhetyön vaikutukset kotiinpaluussaan ja ovatko asiat kotona ja perheessä muuttuneet? Onko koko perhe ollut sitoutunut muutokseen ja kuinka se näkyy arjessa?

Opinnäytetyön tekeminen oli paljon aikaa ja huomiota vievä prosessi. Samaan aikaan sen tekeminen oli kuitenkin todella antoisaa. Sain tehdä opinnäytetyöni juuri sellaisesta aiheesta, mikä minua henkilökohtaisesti kiinnostaa ja mistä tiedän, että tulee olemaan myös minulle itselleni tulevaisuudessa hyötyä. Sosionomin työnkuva lastensuojelun sektorilla on todella laajaa, eikä valmiita työmenetelmiä tai -tapoja ole aina tarjolla. Menetelmien käytössä ja valinnassa on hyvä käyttää luovuutta. Oman ammatti-identiteetin löytäminen kentällä, jossa oma persoona ja tunteet haavoittuvat helposti, ei ole helppo tehtävä. Työntekijän on hyvä pohtia myös omaa sitoutumistaan ja eettisten periaatteiden toteutumista työssään.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- Avohuolto. 29.4.2013. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaaliportti. [Viitattu 27.8.2013].
 Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/avohuolto/>
- Bardy, M. 2009. (Toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 11–46.
- Bardy, M. & Öhman, K. 2007. Vaativa vauvaperhetyö: kirjallisuuskatsaus kansainvälisestä tutkimuksesta. Helsinki, Stakes: Valopaino Oy.
- Beckett, C. 2003. Child protection: an introduction. London: SAGE Publications.
- Ehkäisevä lastensuojelu. 12.10.2012. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaaliportti. [Viitattu 27.8.2013]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/>
- Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa: M. Bardy. (Toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 52- 75.
- Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Pehetyön ilo ja hämmennys: lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsennyksiä. Helsinki: Stakes.
- Helminen, J. 2006. (Toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee: Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Juva: WS Bookwell Oy.
- Helminen, J. 2006. Onnen kehto vai kurjuuden alho? Suomalaisten lapsiperheiden arjen kurjistumisesta. Teoksessa: J. Helminen. (Toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee: Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Juva: WS Bookwell Oy, 15-36.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Jälkihuolto. 12.8.2013. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaaliportti. [Viitattu 25.9.2013].
 Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto/>

- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi: perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Kiireellinen sijoitus. 10.12.2012. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaaliportti. [Viitattu 25.9.2013]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/kiireellinsijoitus/>
- Kivelä, A-M. 2012. Perhetyön kehittäminen nuorisokoti Mainingissa. Lahden ammattikorkeakoulu: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma, sosiaalipedagoginen aikuistyö. Opinnäytetyö. Saatavilla: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/62365/kivela_aki-matti.pdf?sequence=1
- Koski-Jännes, A. 2008. Johdanto. Teoksessa: A. Koski-Jännes, L. Riittinen & P. Saarnio. (Toim.) Kohti muutosta: motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 7-15.
- Kyngäs, H. & Hentinen, M. 2009. Hoitoon sitoutuminen ja hoitotyö. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- Laakso, R. 2012. Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa: H. Forsberg & L. Autonen-Vaaraniemi. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25–44.
- Linnosuo, O., Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. 2009. Lukijalle. Teoksessa: I. Tanskanen & E. Timonen-Kallio. (Toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 5-6.
- Mattsson, A. 2009. Perhepäivällä ja -leirillä toimivaa vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä luomassa. Teoksessa: I. Tanskanen & E. Timonen-Kallio. (Toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 104–112.
- Miller, W. 2008. Motivaation ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa: A. Koski-Jännes, L. Riittinen & P. Saarnio. (Toim.) Kohti muutosta: motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 16–40.
- Mitä on lastensuojelu?. 2.5.2013. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaaliportti. [Viitattu 27.8.2013]. Saatavana: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/mita_on_lastensuojelu/
- Mirick, R. G. 2012. Reactance and the Child Welfare Client: Interpreting Parents' Resistance to Services through the Lens of Reactance Theory. Families in society 93 (3), 165-172.

- Mustajärvi, S. 2008. Perhetyöhön sitoutuminen: Lastensuojelun perhetyön asiakkaana olevien vanhempien, perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden kokemuksia. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. saatavilla: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79189/gradu02591.pdf?sequence=1>
- Niermeyer, R. & Seyffert, M. 2004. Motivaatio. Helsinki: Oy Rastor Ab.
- Nätkin, R. & Vuori, J. 2007. Perhetyön tieto ja kritiikki: Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa: J. Vuori & R. Nätkin. (Toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7-38.
- Pietilä-Hella R. 2006. Perhekeskus – kohtaamisen tila ja paikka. Teoksessa: J. Helminen. (Toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee: Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Juva: WS Bookwell Oy, 63-78.
- Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. 2005. Esipuhe. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala. (Toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 3-4.
- Reijonen, M. 2005. ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?” – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa: M. Reijonen. (toim.) Voimaa perhetyöhön: Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 7-15.
- Rooney, R. H. 2009. Strategies for work with involuntary clients (2nd ed.). New York, NY: Columbia University Press.
- Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö: voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Rousu, S. 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa: Näkyvät tuloksellisuus näkyväksi. Helsinki: Kuntatalon paino.
- Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. 2. uud. p. Helsinki: Edita.
- Rönkkö, L. & Rytkönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Saarinen, S. 2009. Vanhemmuuden arviointi pienten lasten vastaanottokodissa. Teoksessa: I. Tanskanen & E. Timonen-Kallio. (Toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 67–80.
- Saarnio, T. 2005. Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa: A. Puonti, T. Saario & A. Hujala (Toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 241-255.

- Saukkonen, P. "Ei päiväystä". (Toim.) Tutkielmanteon tukisivut: Tutkimusmenetelmät ja tutkimusaineistot. [Verkkosivu]. Helsinki: Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos. [Viitattu 21.11.2013]. Saatavana: <http://www.mv.helsinki.fi/home/psaukkon/tutkielma/Tutkimusmenetelmat.html>
- Sijaishuolto. 28.5.2013. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaaliportti. [Viitattu 25.9.2013]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/>
- Sijoitus avohuollon tukitoimena. 7.11.2012. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaaliportti. [Viitattu 25.9.2013]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/avohuolto/sijoitustukitoimena/>
- Somersalo, H. 2013. Kannattaako vielä yrittää vai onko perheemme kirottu? Trauman ylisukupolvisesta siirtymisestä – ymmärtämisen kautta eheytymiseen lapsikeskeisen perheterapian keinoin. Perheterapia 29 (3/13), 4-16.
- Tulensalo, L. & Ylä-Herranen, T. 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa: I. Tanskanen & E. Timonen-Kallio. (Toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 22-31.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uud. p. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Willberg, E. 16.02.2009. Laadullisen aineiston luotettavuus. [Verkkosivu]. Kasvatustieteiden laitos: Erityispedagogiikan yksikkö. Saatavilla: <https://www.jyu.fi/edu/laitokset/eri/opiskelu/opiskelu-info/prosem/laadullinen>

LIITTEET

LIITE 1. SAATEKIRJE VANHEMMILLE

Arvoisa vanhempi,

Olen Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman (sosionomi AMK) neljännen vuoden opiskelija. Teen opinnäytetyötä tutkien tekijöitä, jotka vaikuttavat perheiden sitoutumiseen perhetyöhön nuoren sijoituksen aikana. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa lisää tietoa lastensuojelulaitos ----- perhetyöntekijöille ja auttaa heitä kehittämään perhetyötä eteenpäin.

Toivoisinkin Teidän osallistuvan tutkimukseeni haastateltaviksi. Teiltä vanhemmilta saatu kokemustieto on avainasemassa tutkimuksessani.

Haastattelut nauhoitetaan ja saamaani haastattelumateriaalia käytetään ainoastaan opinnäytetyötä varten ja nauhat hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Haastattelut tehdään täysin anonyymisti, eikä tutkimuksessani tule käymään ilmi missään vaiheessa mitään nimiä tai tietoja myöskään Lastensuojelulaitos ----. Opinnäytetyölle on anottu ja saatu tutkimuslupa ----- 08/2013. Opinnäytetyön arvioitu valmistumisajan kohta on ajalla joulukuu 2013-maaliskuu 2014.

Pyydän lupaanne Teidän sekä lapsenne haastatteluita varten. (Mahdollista antaa suostumus myös vain toiseen)

Mikäli Teillä tulee mieleen jotain kysyttävää tutkimukseen tai haastatteluun liittyvistä asioista minut tavoittaa parhaiten sähköpostitse.

Piia Jokinen

Sosionomi-opiskelija

Seinäjoen AMK

xxx xxxxxxxx

LIITE 2. TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

- ❖ Kuvaile omin sanoin, mikä on perheenne tilanne
 - Ketä perheeseen kuuluu
 - Polkua lastensuojelun asiakkaiksi
 - Miten päädyttiin sijoitukseen
- ❖ Milloin perhetyö aloitettiin?
 - Onko perheessä ollut perhetyötä aiemmin?
- ❖ Kauanko perhetyötä on nyt ollut? Miten olette sen kokeneet?
 - Mitä perhetyö käytännössä tarkoitti kohdallanne?
 - Kuinka perhetyö käynnistyi ja miten se toteutui?
- ❖ Oliko perhetyöhön helppo lähteä mukaan ja sitoutua?
 - Miksi? /Miksi ei?
 - Onko sitoutumisessanne perhetyöhön tapahtunut muutoksia perhetyön aikana?
- ❖ Miten koette perhetyölle asetetut tavoitteet? Ja mitä ne olivat?
 - Ovatko ne selkeät?
 - Koetteko ne saavutettavissa olevina? Helppoina/vaikeina?
 - Koetteko, että teitä on kuultu riittävästi perhetyön suunnittelussa?
- ❖ Osaatteko nimetä tekijöitä, jotka Teidän kohdallanne vaikuttivat/vaikuttavat perhetyöhön sitoutumiseen?
 - Yleisesti, mitkä tekijät voisivat vaikuttaa?
- ❖ Miten Teidän mielestänne perhetyöntekijät voisivat lisätä perheiden sitoutumista perhetyöhön?
 - Entä sosiaalityöntekijät?
- ❖ Miten itse voi lisätä omaa sitoutumistaan perhetyöhön?
- ❖ Haluaisitteko lisätä tai kysyä vielä jotain?